

Nederlandse bekeerde moslima's gedocumenteerd: bekeringsverhalen in grote en kleine media

Bachelorscriptie ter afsluiting van Taal- en Cultuurstudies
Hoofdrichting: religie en cultuur
dep. Religiewetenschap en Theologie, Universiteit Utrecht

Aangeboden aan:
Prof. Dr. Birgit Meyer
Dr. Eva Midden

Door: Nienke Dijkstra
3466981
februari 2014

Abstract

This thesis answers the question: *In how far are the concepts authenticity and liminality applicable to the conversion stories of Dutch Muslimas and which role do the reactions of non-Muslims play in these conversion stories?* Conversion has been a turning-point in most Muslimas lives. After converting to Islam they have found inner peace and the truth. The reactions of non-Muslims are both positive and negative. According to the Muslimas, the negative reactions are mostly based on prejudices and misconceptions. The negative images of Islam in the media strengthen the thinking in terms of us and them in the Netherlands. Larger media tend to focus on the large turning-points of the converted Muslimas, while smaller and social media tend to focus more on the changes in the daily lives of these women.

Inhoudsopgave

1	Introductie	4
2	Theoretisch kader	6
	2.1 Maatschappelijke discussie	6
	2.2 Wetenschappelijk probleem	9
3	Onderzoeksmateriaal en methode	14
	3.1 Video	15
	3.2 Methode	17
4	Authenticiteit	19
5	Reacties van niet-moslims	25
6	Liminaliteit	32
	Conclusie	38
	Verder onderzoek	41
	Begrippenlijst	42
	Literatuurlijst	43

1 Introductie

Ik ontmoette Joyce in de zomer van 2012. Voor het vak Antropologie van de religie ging ik samen met een studiegenoot naar de moskee in Utrecht Overvecht om meer te leren over de islam. Joyce vroeg of ik vaker in een moskee was geweest. Dat was ik niet, waarop Joyce vertelde wat er nu ging gebeuren. De imam startte zijn preek in het Arabisch, de taal van de Koran. Daarna werd de preek samengevat in het Nederlands door de hulp van de imam.

Joyce vertelde dat ze sinds een paar maanden bekeerd was tot de islam. Ze vond het een leuke verrassing om mij en mijn studiegenoot te zien in de moskee, een plek waar weinig niet-moslims komen. Ze vroeg of ik interesse had in de islam en ik vertelde haar dat ik religie en cultuur heb gekozen als hoofdrichting binnen mijn studie. Mijn interesse voor de islam is gegroeid sinds ik studeer en steeds vaker onderzoek doe naar vrouwen in de islam. Joyce zei: “Dat respecteer ik.” Ze vertelde over haar grootste zorg, namelijk dat ze de Arabische Koran niet kon lezen. Daarbij kon ze ook de preek van de imam niet verstaan, want die was grotendeels in het Arabisch. Ze vertelde over haar vastberadenheid om Arabisch te leren. Daar deed ze hard haar best voor, want in het weekend ging ze naar Koranles in de moskee en in haar vrije uurtjes oefende ze thuis.

Na deze ontmoeting heb ik Joyce niet meer gesproken, maar ze heeft mij geïnspireerd om meer informatie op te zoeken over bekeerde moslima's. Naast artikelen zijn op het internet veel documentaires te vinden waarin zogeheten nieuwe moslima's vertellen over hun spirituele reis die eindigt bij de islam. In deze scriptie combineer ik twee vakgebieden die mij aan het hart gaan: religiestudies en genderstudies. Nieuwe moslima's in Nederland bevinden zich op een intersectie tussen een geseclariseerde samenleving en hun interesse in de islam. Zij bevinden zich ook op een intersectie tussen twee debatten, namelijk het debat over religie in de hedendaagse samenleving en het debat over de positie van de vrouw in de islam. De positie van de groeiende groep nieuwe moslima's is interessant omdat hij in mijn ogen raakvlakken heeft met verscheidene debatten, zowel op theoretisch als maatschappelijk niveau. In deze scriptie zal ik mij daarom richten op de groep bekeerde, Nederlandse moslima's in documentaires die ik online heb gevonden. De media besteden steeds meer aandacht aan bekeringsverhalen en dat biedt mij de mogelijkheid om deze verhalen te analyseren en daarnaast te kijken naar de representatie van nieuwe moslima's in de Nederlandse media.

In het eerste hoofdstuk schets ik kort de ontwikkelingen over moslims in de Nederlandse maatschappij gedurende de afgelopen decennia. Daarna belicht ik enkele wetenschappelijke problemen die te maken hebben met bekeerde moslima's aan de hand van literatuur over bekeerlingen, de islam en de multiculturele samenleving in Nederland.

In het hoofdstuk over onderzoeksmateriaal en methode introduceer ik de verschillende audiovisuele media die ik heb gebruikt. Ik vertel kort over de inhoud van de documentaires en introduceer de bekeerde moslima's die daarin voorkomen. Sinds de jaren 1990 maakt de Nederlandse moslimgemeenschap gebruik van audiovisuele media. Van 1993 tot 2010 had de Nederlandse Moslim Omroep zendtijd als publieke omroep. Ook zijn op het internet verschillende websites en documentaires te vinden over de islam. In deze scriptie analyseer ik documentaires die uitgezonden zijn door zowel grote als kleine media. Het idee van grote en kleine media komt van Srebreny-Mohammadi, die in 1994 een boek uitbracht over verschillende mediavormen en de invloed van zogenaamde kleine media op de revolutie in Iran. Ten slotte licht ik toe welke onderzoeksmethoden ik heb gebruikt tijdens dit onderzoek.

De drie daarop volgende hoofdstukken vormen het resultaat van mijn onderzoek. Ik heb mijn analyse gebaseerd op drie veelvoorkomende onderwerpen in verhalen van bekeerlingen, namelijk: authenticiteit, reacties van niet-moslims en het proces van bekeren. Ik ga allereerst per onderwerp dieper in op de literatuur, die ik al kort geïntroduceerd heb in het theoretisch kader. Ik heb per onderwerp enkele theorieën gekozen die ik vervolgens toets aan de verhalen van bekeerde moslima's. Hierna concludeer ik welke theorieën aansluiten bij het beeld dat de grote en kleine media geven van bekeerde moslima's.

In de conclusie kijk ik terug op het onderzoeksproces en geef ik een samenvatting van mijn onderzoeksresultaten. Ik beantwoord de deelvragen die in het theoretisch kader zijn geïntroduceerd en geef aanbevelingen voor vervolgonderzoek.

2 Theoretisch kader

“There is no word in Arabic for ‘conversion’ per se. Rather, there is the idea of ‘becoming a Muslim’, for which the verb *aslama* (literally, ‘to submit’) is used. It is from this verb that the words ‘Muslim’ [...] and ‘Islam’ [...] are derived.”

Dutton (1999, p. 151)

In Nederland is niet precies bekend hoeveel inwoners zich hebben bekeerd tot de islam. Het Centraal Bureau voor Statistiek heeft een onderzoek gepubliceerd over moslims in Nederland. Daarin staat dat in 2005 en 2006 1,4 procent van de Nederlanders autochtoon is. Dat betekent niet dat in Nederland 12 000 bekeerlingen wonen, want zogenaamde derde generatie immigranten worden ook gerekend als zogenaamde autochtoon (Van Herten et al, 2007).

Cijfers geven in dit geval weinig informatie. Wel zijn de afgelopen jaren boeken en artikelen verschenen over bekering tot de islam op basis van interviews en hermeneutisch onderzoek. In geesteswetenschappelijk onderzoek is het van belang om als onderzoeker jezelf en je onderzoek te plaatsen binnen het wetenschappelijk veld. Elke afweging die de onderzoeker maakt, is van invloed op het verloop van het onderzoek. Daarom probeer ik in dit hoofdstuk zo nauwkeurig mogelijk te beschrijven welke discussies en gebeurtenissen mij hebben aangezet tot het stellen van de volgende hoofdvraag:

In hoeverre zijn de concepten authenticiteit en liminaliteit van toepassing op de bekeringsverhalen van Nederlandse moslima's en welke rol spelen de reacties van niet-moslims in deze bekeringsverhalen?

In dit hoofdstuk licht ik tevens toe waarom ik deze thesis van belang acht vanuit zowel een wetenschappelijk als een maatschappelijk perspectief. De maatschappelijke discussie komt voort uit de Nederlandse politiek en media. Mijn onderzoeksmateriaal bestaat uit mediaproducten, daarom vind ik het van belang om de maatschappelijke discussie kort toe te lichten. Ik omschrijf deze discussie en geef daarnaast een inleiding op de wetenschappelijke discussie. Deze discussie is zeer omvangrijk, daarom zal ik in de drie volgende hoofdstukken per onderwerp dieper ingaan op de wetenschappelijke discussies en theorieën.

2.1 Maatschappelijke discussie

In de jaren zestig van de vorige eeuw kwamen veel moslims naar Nederland om hier werk te verrichten. Deze zogenaamde gastarbeiders bleven langer in Nederland dan zij (en de Nederlandse overheden) in eerste instantie hadden verwacht. In de loop der jaren vond daarom

gezinshereniging plaats. De positie van voormalig gastarbeiders en hun families in de Nederlandse samenleving is een veelbesproken onderwerp in de politiek. Verscheidene politici hebben zich negatief uitgelaten over migranten en nakomelingen van migranten en hebben daarmee veel media-aandacht gekregen.

In de Tweede Kamer der Staten-Generaal zijn in de afgelopen tien jaar meer dan tweehonderd kamerstukken gepubliceerd die met de islam te maken hebben. (*Rijksoverheid.nl*, n.d.) Een van de eerste prominente politici die zich in de jaren 1990 uitspraken over de islam in Nederland was Pim Fortuyn (Lijst Pim Fortuyn). Hij concludeert in zijn boek *Tegen de islamisering van de Nederlandse cultuur* dat de islam zou zorgen voor een antidemocratisch en homo- en vrouwonvriendelijke culturele identiteit (1997, pp. 34-44). Fortuyn stelt dat de islam een bedreiging is voor de Nederlandse cultuur en dat Nederland en de islam niet verenigbaar zijn. Op de fanwebsite www.pimfortuyn.com wordt hij beschreven als “de man die Nederland wakker schudde [...] en het dagelijkse nieuws domineerde.”

Een andere vorm van kritiek kwam vanuit de Partij van de Arbeid. Prominent lid Paul Scheffer publiceerde in 2000 een artikel over de problemen in de Nederlandse multiculturele samenleving. In *Het multiculturele drama* geeft Scheffer kritiek op de aanpak van multiculturaliteit in Nederland. Hij bekritiseert vooral de overheden. Scheffer had niet zozeer kritiek op de islam, maar wel op de aanpak van de islam door Nederlandse politici. Na de verschijning van het boek door Fortuyn en het artikel van Scheffer was de islam een belangrijk agendapunt in de Nederlandse politiek. De Nederlandse media besteedde veel aandacht aan de vraag: *wat is nu de positie van de islam in de Nederlandse samenleving?*

Ayaan Hirsi Ali, voormalig lid van de PvdA en later van de VVD, heeft de situatie van vrouwen in de islam geproblematiseerd. Hirsi Ali werd opgevoed in Somalië als moslima en keerde zich later tegen de islam. Gedurende haar aanwezigheid in de Tweede Kamer, van 2003 tot 2006, eigende Hirsi Ali zichzelf de rol toe van spreekbuis voor onderdrukte moslima's. In 2004 genereerden Hirsi Ali en filmmaker Theo van Gogh veel internationale door de film *Submission: Part I*. Het centrale thema in deze korte film is de onderdrukking en mishandeling van moslima's en de grote rol die de Koran daarin zou spelen. Over deze film is zowel nationaal als internationaal veel media-aandacht geweest. In 2004 werd Theo van Gogh vermoord door een lid van de moslimextremistische jongerengroep die in de volksmond de Hofstadgroep heet. Moslimterrorisme en de islam waren toen wederom veelbesproken thema's in de Nederlandse media.

Een vierde politicus die zich vaak heeft uitgesproken tegen de islam is Geert Wilders. Als ex-VVD'er richtte hij de Partij Voor de Vrijheid op, een politieke partij waarbij *ons Nederland* centraal staat. In het verkiezingsprogramma van 2012 wordt het verschil tussen (nakomelingen

van) migranten en autochtone Nederlanders sterk benadrukt. Zo staat in het hoofdstuk Onze vrijheid: “Nog een bedreiging is de oprukkende islam. Deze ideologie staat haaks op de vrijheid. [...] De Partij voor de Vrijheid zegt: geen centimeter ruimte voor de islam in Nederland.” (pvv.nl, 2012) Wilders is een populaire politicus en krijgt zowel in binnen- en buitenland veel media-aandacht vanwege zijn radicale standpunten over de islam.

In de Nederlandse politiek en media is de islam aldus een veelbesproken onderwerp. Ook op internationaal niveau krijgt de islam veel media-aandacht. De aanslagen op het World Trade Center in New York in 2001 zijn opgeëist door Al-Qaeda. Deze radicale organisatie van moslims heeft verscheidene andere aanslagen gepleegd, waardoor de islam in de internationale pers vaak gekoppeld werd aan terrorisme. De internationale media-aandacht voor islam heeft daarom een negatieve ondertoon.

Wat is nu de specifieke rol van moslimvrouwen in de discussie in de Nederlandse media? De kleding van moslima's speelt een belangrijke rol in het debat. Zo is in Nederland de discussie opgelaaid over het wel of niet mogen dragen van een hoofddoek op scholen. Christelijke basisscholen en middelbare scholen mogen moslima's weigeren als zij een hoofddoek dragen, omdat zij hun eigen beleid mogen voeren bij het aannemen van nieuwe leerlingen (ad.nl, 2011). Op andere scholen is het dragen van een hoofddoekje juist gebruikelijk. Wilders heeft in 2009 voorgesteld om een zogenaamde *kopvoddentaks* in te voeren; een belasting op hoofddoeken, omdat de hoofddoeken van moslima's volgens hem het straatbeeld vervuilen. Het dragen van een hoofddoek, stelt Wilders, staat voor de aanwezigheid van onderdrukking (trouw.nl, 2009). Zowel in de Tweede Kamer als in de media is het idee van deze *kopvoddentaks* veelbesproken. Hierop volgde in 2012 een boerkaverbod, geïnitieerd door Wilders en gesteund door een meerderheid van het kabinet (nrc.nl, 2012).

Samenvattend wordt de islam al snel negatief belicht in de Nederlandse en internationale media. Nederlandse moslima's worden door Hirsi Ali gezien als zijnde onderdrukt en door Wilders en de binnenlandse media worden zij al snel in verband gebracht met onderdrukking. Naar mijn mening wordt hier te veel aandacht besteed aan het oplossen van een probleem (namelijk: de onderdrukking van moslima's) zonder te kijken naar de definitie van het probleem (namelijk: worden moslima's onderdrukt?). In het hoofdstuk *Reacties van niet-moslims* komt naar voren dat de bekeerlingen regelmatig reacties krijgen van niet-moslims waarin wordt verondersteld dat de islam een vrouwonvriendelijke, onderdrukkende religie is. De vrouwen krijgen echter ook lovende reacties op hun bekering. Ik vraag mij af hoe de moslima's de verscheidenheid aan reacties op hun bekering ervaren. Daarnaast vraag ik mij af hoe de vrouwen omgaan met kritiek op hun besluit, zoals kritiek wat betreft onderdrukking. Mijn deelvraag bij dit hoofdstuk is:

Hoe ervaren de bekeerde moslima's de reacties van niet-moslims op de bekering tot islam?

Deze vraag beantwoord ik aan de hand van de bekeringsverhalen. Ik verdiep mij in de verhalen over de periode voor, tijdens en na de bekering, verteld door de moslima's zelf. Daar heb ik voor gekozen omdat ik van mening ben dat het belangrijk is om tijdens een onderzoek dicht bij de bron te blijven. Aangezien ik meer wil weten over bekeringsverhalen, blijf ik dicht bij de woorden van de bekeerde moslima's zelf.

Concluderend speelt de veronderstelde onderdrukking van moslima's een rol in de Nederlandse politiek en in de media. Mijn onderzoek heeft als doel het veronderstelde probleem te analyseren aan de hand van bekeringsverhalen. In hoeverre ervaren de bekeerde moslima's zelf de veronderstelde onderdrukking? In *Reacties van niet-moslims* kijk ik aldus naar de dynamiek tussen niet-moslims en bekeerde moslima's vanuit het oogpunt van de bekeerde moslima's.

2.2 Wetenschappelijk probleem

Tijdens een workshop over het schrijven van een scriptie heb ik een belangrijke les geleerd: een scriptie moet (een deel) van een wetenschappelijk probleem beantwoorden. Ik wist dat ik het liefste onderzoek zou doen naar moslima's. Over moslima's zijn vooral in de afgelopen vijftien jaar veel publicaties geweest. Die verschillen van moslima fashion tot de rechten van moslima's volgens de Koran.

Karin van Nieuwkerk (2006, pp. 1-16) beschrijft twee opvallende problemen met betrekking tot onderzoek naar bekeerde moslima's. Ten eerste is de groep bekeerlingen geen homogene groep. Hieruit volgt dat kwalitatief onderzoek zal moeten worden gedaan, want generalisatie in het onderzoek naar deze diverse groep is een valkuil. In het geval van bekeerde moslimvrouwen is het daarnaast van belang om een gelaagde aanpak te hebben, want religie, cultuur, gender en sociologie komen samen in dit onderzoek. Om kwalitatief onderzoek te kunnen doen naar bekeerde moslima's is het daarom van belang dat de onderzoeker kennis heeft opgedaan van verschillende vakgebieden. Zo kan een *multilayered* analyse worden gedaan. Een tweede conclusie van Van Nieuwkerk is dat het waardevol zal zijn om onderzoek te doen naar de aantrekkingskracht van de islam. Voorheen is vooral onderzoek gedaan naar de afstotende werking van de islam, maar Van Nieuwkerk stelt dat het ook van belang is om te kijken naar de zogenaamde *pull factors*.

De analyse van Van Nieuwkerk is mijn uitgangspunt voor deze scriptie. Ik maak gebruik van een *multilayered* analyse door religiewetenschappen met genderwetenschappen te combineren. Ook vergelijk ik de *push* en *pull factors* die worden genoemd door de bekeerde

moslima's. Zij beschrijven dat niet-moslims vaak de negatieve kanten, de *push factors*, van de islam zien. Zelf voelen zij zich wel aangetrokken tot de islam, dus de bekeerde moslima's ervaren *pull factors*. De afweging van aantrekkelijke en afstotende factoren komt steeds weer terug in de verhalen van de moslima's.

Authenticiteit

Bart Coenen (2008) schreef een doctoraalscriptie over de representatie van Nederlandse moslima's in drie Nederlandse kranten: de Volkskrant, de Telegraaf en Trouw. Hij deed een kwantitatieve analyse wat betreft de berichtgeving en voegde daar een kwalitatieve analyse aan toe over de identiteitsconstructies van Nederlandse moslima's. De conclusie uit zijn kwalitatieve onderzoek is dat twee ideaaltypische constructies tegenover elkaar worden gezet in de kranten: de maatschappelijk geslaagde en goed geïntegreerde moslima versus de onderdrukte en afhankelijke moslima. Coenen merkt op dat de grote groep die zich daar tussen bevindt nauwelijks wordt genoemd in de media. (Coenen, 2008, p. 122)

Authenticiteit speelt volgens Coenen een grote rol bij moslima's en in de documentaires over bekeerde moslima's komt dit thema ook vaak voorbij. Echter, wat betekent dat, authenticiteit? Birgit Meyer (2006, pp. 9-16) beschrijft authenticiteit als een modern verschijnsel waarbij innerlijke essentie van een persoon op een bepaalde manier overeenkomt met de uiting van die essentie. Authenticiteit is gebaseerd op het overeenkomen van de essentie en de houding van een persoon. In de authentieke ervaring van religie speelt het transcendente ook een rol. Authenticiteit is nauw verbonden met het idee 'jezelf zijn'. (De Koning, 2008, p. 66) Authenticiteit in religie betekent aldus dat de gelovige dicht bij zichzelf blijft en vanuit zijn of haar eigen behoefte contact zoekt met het transcendente.

Ik ga er vanuit dat de bekering voor de moslima's een verandering heeft gebracht in diens levens. Authenticiteit speelt een belangrijke rol in de levens van jonge moslims die zijn opgegroeid met de islam. Zij zijn op zoek naar de 'zuivere' islam en daarbij hoort ook de zoektocht naar hun authenticiteitsgevoel. In het hoofdstuk *Authenticiteit* zoek ik naar de belevenis van authenticiteit bij bekeerde moslima's. Daarbij richt ik mij vooral op de veranderingen die gedurende de bekering hebben plaatsgevonden in relatie tot het begrip authenticiteit. In dit hoofdstuk geef ik antwoord op de volgende deelvraag:

Hoe verhoudt authenticiteit zich tot de bekering naar de islam in de bekeringsverhalen van Nederlandse moslima's?

Liminaliteit

Arnold van Gennep schreef aan het begin van de twintigste eeuw een theorie over *rites of passage* (1960, pp. 1-15). Van Gennep stelt dat periodes waarin een grote verandering plaatsvindt zijn op te delen in drie fases. Hierin speelt de middelste, liminele, fase een belangrijke rol. Deze fase is complex en chaotisch. In de liminele fase wordt over een drempel heen gestapt: niets is wat het was, maar niets is nog wat het zal worden. Deze *betwixt and between* (Turner, 2000, pp/ 46-55) status zit tussen twee fases in en kan chaotisch zijn. Liminaliteit neemt een belangrijke plaats in tijdens een ceremonie of ritueel (Bowie, 2006, pp. 148-152).

Voor bekeerde moslima's neemt het moment van bekering meestal dezelfde vorm aan. De eisen waaraan een bekering moet voldoen worden uitgelegd in het hoofdstuk over liminaliteit. Een bekering volgt namelijk specifieke regels die doen vermoeden dat het bekeringsproces een ritueel is. De grote lijnen van een bekering zijn voor alle vrouwen hetzelfde, terwijl de precieze invulling juist erg persoonlijk kan zijn. Met behulp van het begrip liminaliteit onderzoek ik hoe de bekeerde moslima's hun bekering hebben ervaren. Zij staan als het ware tussen verschillende culturen en religies in, daarom is het in mijn ogen waardevol om van de moslima's zelf te horen hoe zij dat ervaren. Beleefden zij het bekeringsproces als een fase tussen preliminaliteit en postliminaliteit in, als een chaotische, *betwixt and between* periode? Of hebben zij hun bekering anders ervaren? Dit hoofdstuk start met de vraag:

Bevindt een bekeerde moslima zich (tijdens de bekering of voor altijd) in het stadium van liminaliteit?

In deze scriptie besteed ik aldus een hoofdstuk aan het concept authenticiteit, want in mijn ogen speelt authenticiteit een belangrijke rol in de zoektocht naar een religie die bij iemands 'echte ik' past. Daarnaast besteed ik een hoofdstuk aan de theorie en de praktijk van liminaliteit, een fase waarvan ik denk dat elke bekeerde moslima die heeft doorgemaakt en misschien nog steeds ervaart.

Moslimmedia

De bekeringsverhalen die ik heb geanalyseerd, staan niet op zichzelf. Ze zijn opgenomen door een cameraploeg, geregisseerd om bepaalde onderwerpen aan bod te laten komen en achteraf wordt het opgenomen videomateriaal geredigeerd. Zo beschikken de documentairemakers over de mogelijkheid om een documentaire aan te passen. De video's van mijn onderzoeksmateriaal zijn daarom allen gekleurd, want elke documentaire wordt geredigeerd.

Robert Teune (2007, pp. 52-53) schreef een masterscriptie over autochtone, Nederlandse mannen die bekeerd zijn tot de islam. Zijn aanbeveling voor verder onderzoek is: “Media: New Muslims are depending on relevant but also accessible information on their new gained beliefs. In this they are not alone. The same is true for second and third generation Muslim migrants who are also rooted in Dutch society.” Nieuwe media spelen aldus voor bekeerde moslimmannen een belangrijke rol. In deze scriptie laat ik zien hoe de nieuwe media de bekeerde moslima’s portretteren. Hierbij richt ik mij voornamelijk op de overeenkomsten en verschillen die mij opvallen tussen de documentaires in relatie tot de omroepen.

Zoals in de inleiding staat, maak ik onderscheid tussen twee types media: grote en kleine media. Grote media zijn meestal publieke omroepen die al langer bestaan en zendtijd hebben op publieke televisie of radio. De documentaires van de VPRO, NCRV, NOS en RNW vallen hieronder. Kleine media zijn vaak geïnitieerd door de moslimgemeenschap zelf en zijn vooral te vinden op het internet. Voorbeelden hiervan zijn: de informatieve video’s van WaaromIslam.nl en het interview op internetforum Mocro-Place.nl. De documentaire van NIO valt tussen de grote en kleine media. NIO heeft publieke zendtijd gehad, maar is geïnitieerd vanuit de moslimgemeenschap.

Een verschil tussen grote en kleine media is de doelgroep die zij hebben. Grote media hebben zendtijd op publieke televisie of radio, daarom denk ik dat zij een groter en breder bereik hebben dan kleine media. Kleine media heeft een kleiner publiek. Zoals in de inleiding werd uitgelegd, is het internet een groot medium. Srebreny-Mohammedi (1994) maakte een onderscheid tussen grote en kleine media voorafgaand aan de komst van het internet. Echter, het internet en social media hebben waarschijnlijk een kleiner en ander bereik dan de documentaires die op de publieke omroepen zijn uitgezonden. Het publiek dat gebruikmaakt van het internet is waarschijnlijk specifiek op zoek naar verhalen van bekeerlingen of van moslima’s. In dit geval is de doelgroep van de grote media waarschijnlijk grotendeels niet-moslim en de doelgroep van de kleine media grotendeels moslim of zeer geïnteresseerd in de islam.

Ik heb gekozen om naast grote, publieke media ook de kleine media mee te nemen in deze analyse, mede dankzij een citaat van Elizabeth Poole. In Groot-Brittannië is een uitgebreid sociologisch onderzoek gedaan naar de mediarepresentatie van moslims door Poole. Zij heeft verschillende Britse kranten geanalyseerd door te kijken naar hun berichtgeving over de islam. Poole stelt dat media zelf onderhevig zijn aan interpretatie door de lezer, want een nieuwsbericht komt tot stand na een reeks aan overwegingen en keuzes. De islam is in het nieuws ook onderhevig aan interpretatie en dat heeft er toe geleid dat Britse moslims een ander geluid willen laten horen dan de grote, publieke media tot nu toe deden.

“Because of the way in which they have been categorized in the media, Muslims have found it necessary to adopt a Muslim collectivity in which Muslim identity is central to try to present news organizations with alternative information about them.” (Poole, 2002, p. 256)

In deze scriptie onderzoek ik in hoeverre de grote Nederlandse televisieomroepen en de kleinere media aandacht schenken aan de verhalen van bekeerde moslima's in Nederland. Ik zal aldus de documentaires van publieke omroepen (zgn. grote media) en video's die alleen te vinden zijn op het internet (zgn. kleine media) met elkaar vergelijken. Dit doe ik door per onderwerp de volgende vraag te beantwoorden:

Wat zijn de verschillen en overeenkomsten tussen de benadering van de begrippen authenticiteit, liminaliteit en de reacties van niet-moslims in relatie tot bekeerde moslima's in grote en kleine media?

3 Onderzoeksmateriaal en -methode

Uit het boek *Reporting Islam: Media Representations of British Muslims* (Poole, 2002) heb ik veel geleerd over methodes die bruikbaar zijn voor onderzoek naar representatie en de islam. Poole deed kwantitatief onderzoek en hoewel mijn onderzoek kwalitatief is, heb ik mij georiënteerd aan de hand van de thema's en indeling van dit boek.

Tijdens het zoeken naar bruikbare bronnen over bekeerde moslima's heb ik mij gericht op het vinden van overkoepelende thema's. Deze thema's staan gelijk aan de drie hoofdstukken in deze scriptie: authenticiteit, reacties van niet-moslims en liminaliteit. Tien van de interviews en documentaires die ik heb bekeken, bleken bruikbaar voor mijn analyse.

De tien video's zijn te verdelen in twee categorieën: grote en kleine media. In de inleiding heb ik het verschil aangeduid tussen zogenaamde grote en kleine media, waarbij grote media in mijn geval betekent dat de documentaires op de publieke televisieomroep zijn uitgezonden en kleine media betekent dat de documentaires alleen te vinden zijn op internet.

De situatie wat betreft media is veel veranderd sinds Srebreny-Mohammadi in 1994 schreef over het onderscheid tussen grote en kleine media. In *Small Media, Big Revolution: Communication, Culture, and the Iranian Revolution* wordt de televisie, radio en krant beschouwd als grote media. Voorbeelden van kleine media zijn flyers en audiocassettes. Het internet speelt nu een veel grotere rol en audiocassettes worden veel minder gebruikt. Het idee van grote en kleine media is aldus wel gebaseerd op het onderzoek van Srebreny-Mohammadi, maar de verdeling van mediavormen in deze scriptie is anders. Wanneer in deze scriptie wordt gesproken over grote media, dan gaat het meestal over publieke omroepen die al langer bestaan en zendtijd hebben op publieke televisie of radio. In dit geval gaat het om publieke omroepen die een documentaire uitzenden over bekeerlingen in de islam. De media die geïnitieerd is door de moslimgemeenschap zelf en vooral te vinden is op het internet, beschouw ik als kleinere media. Het internet en social media zijn tegenwoordig grote en populaire vormen van media, maar het bereik van deze vaak kortere video's is waarschijnlijk kleiner dan de documentaires die op de publieke omroepen zijn uitgezonden. Voorbeelden van kleine media zijn: documentaires op YouTube of informatie van moslims en voor moslims op websites. Bij kleine media is het publiek automatisch kleiner, daar zij geen zendtijd hebben op televisie of radio.

De video's van *WaaromIslam* zijn bijvoorbeeld alleen op een website te vinden die over de islam gaat, daarom beschouw ik deze video's als kleine media. De documentaire van NIO is uitgezonden op nationale televisie, daarom heb ik deze documentaire onder de grote media geschaard. Wat alle video's gemeen hebben, is de focus op de bekeerde moslima. Video's waarin

alleen bekeerde moslimmannen aan het woord komen, heb ik weggelaten. Dit heb ik gedaan omdat ik ten eerste mijn onderzoeksdata wilde beperken. Ten tweede heb ik tijdens mijn studie voornamelijk onderzoek gedaan naar moslimvrouwen en ik houd daar graag mijn focus.

In de eerste paragraaf van dit hoofdstuk introduceer ik de video's en documentaires waarin bekeerde moslima's worden gerepresenteerd. Waar dat mogelijk is, zal ik beschrijven wie de documentairemakers zijn. In de tweede paragraaf leg ik uit welke onderzoeksmethode ik heb gebruikt.

3.1 Video en audio

Tijdens de cursus Sociology of Religion werkte ik aan een van de eindproducten: een miniportfolio. Dit portfolio bestond uit verschillende opdrachten die met de sociologie van religie te maken hadden. Een interessante opdracht was het analyseren van een mediaproduct. Dat kon een film zijn, maar ook een theaterstuk, muziekstuk of documentaire. Een van mijn hobby's is documentaires kijken, daarom heb ik gekozen om een documentaire over de islam te analyseren. Delfts Blauw Meets Hijab (2012)¹ is gemaakt door Janina Pigaht, een jonge studente Filmwetenschappen en Genderstudies. Voor mijn scriptie heb ik deze documentaire ook gebruikt. Pigaht leerde tijdens haar studie een net bekeerde moslima kennen en begon steeds meer vragen te stellen over het combineren van Nederlanderschap met de islam. Deze medestudente, Laura (21), is een van de vier bekeerde vrouwen die Pigaht volgt voor haar documentaire. In de openingsscène zien we Laura bidden in haar kamer. Daarna geeft ze uitleg over de geloofsbelijdenis. Vervolgens maken we kennis met Aïcha (20) van stichting Taqwa. Deze stichting zet zich in voor bekeerde moslima's en biedt hulp bij problemen die de moslima's in het dagelijks leven tegen kunnen komen. De net bekeerde man van Aïcha zit hier ook bij. Daarna vertelt Marion (22) over haar kennismaking met de islam. Anne-Marie (27) wordt ook geïnterviewd door Pigaht, maar zij heeft na een aantal jaar als moslima geleefd te hebben, besloten dat de islam toch niet het geloof voor haar is. Ik heb haar bewust uit de verdere analyse gelaten, omdat zij een uitgesproken niet-moslim is. In de scène daarna bevinden we ons in de Omar al Farouqmoskee in Utrecht Overvecht tijdens de jaarlijkse Bekeerlingendag.² Hier houdt Elsa (21) een lezing, want zij is op dat moment net verkozen tot VN-jongerenvoorzitter. Ook de bekeerde Djamilla (22) wordt geïntroduceerd. In de rest van de documentaire worden deze jonge

---

¹ De documentaire Delfts Blauw Meets Hijab is online te bekijken op:
<http://www.youtube.com/watch?v=0P8GLGGsa4>

² De Nationale Bekeerlingendag is een initiatief om bekeerlingen samen te brengen en de mogelijkheid tot bekering aan te bieden aan zij die geïnteresseerd zijn in de islam. De eerste editie was in 2007 en vond plaats in Antwerpen. Nationale Bekeerlingendag verenigt de bekeerde moslims in Nederland, België en Luxemburg en is een initiatief van het Landelijk Platform Nieuwe Moslims (LPNM) en OntdekIslam.

vrouwen gevolgd in hun dagelijks leven. We zien ze in de moskee, in hun woning en in gesprek met hun ouders. De film laat zien hoe bekeerde moslima's hun dagelijks leven leiden en welke uitdagingen zij tegenkomen.

In het programma Man Bijt Hond³ van de NCRV wordt elke doordeweekse avond een aantal actuele en sociale gebeurtenissen getoond. Voor een item over het Nederlandse gezegde “in iemands schoenen lopen” loopt Man Bijt Hond een dag mee met een moslim, Abdallah. Hij is twintig jaar geleden van Libanon naar Nederland verhuisd en woont nu nog steeds in Nederland samen met zijn vrouw en dochters. Zijn vrouw heeft zich in 1993 bekeerd tot de islam en wordt ook kort geïnterviewd. Haar naam wordt niet genoemd, daarom noem ik haar bij de achternaam van haar man: Yassine. Mevrouw Yassine vertelt in deze video hoe zij in aanraking is gekomen met de islam en wat de bekering voor gevolgen heeft gehad.

Anisah Ina wordt geïnterviewd door de presentatrice van NOS Headlines⁴ over haar bekering. De presentatrice bezoekt Anisah Ina thuis en neemt een kort interview af. Anisah Ina vertelt over haar nieuwe levensstijl en de confrontaties die daar bij komen kijken.

Voor Radio Netherlands Worldwide⁵ worden drie nieuwe moslima's geïnterviewd tijdens de vastenmaand Ramadan. De drie vrouwen zijn op bezoek bij Faiza, de vrouw die hen bekeerd heeft. Het interview speelt zich af tijdens de avondmaaltijd. Khadija, Umayma en Imane, de drie nieuwe moslima's, praten over de gevolgen die hun bekering van twee weken geleden heeft. De bekeerde vrouwen leggen uit dat zij een groot verschil waarnemen tussen de ontvankelijkheid van moslimfamilies en de afstandelijkheid van niet-moslimfamilies. De Ramadan en het Suikerfeest zijn ook onderwerp van het gesprek.

Op de website www.waaromislam.nl⁶ komen bekeerde Nederlanders aan het woord met als doel de Nederlandse bevolking bekender te maken met de islam. De website bestaat sinds 2011 en is opgericht door Stichting Safwa. In filmpjes die tussen de vijf en vijftien minuten duren worden Anisa, Renske, Tamira, Aisha en Lindsay in een rustige ruimte door een vrouw geïnterviewd over hun bekering. De interviewer komt zelf niet in beeld en op de website [WaaromIslam.nl](http://www.waaromislam.nl) is geen informatie te vinden over deze vrouw. De interviews starten allemaal met de vraag: kun je iets over jezelf vertellen? Onderwerpen die daarna aan bod komen, zijn: opvoeding, band met de ouders, veranderingen na de bekering en de aantrekkingskracht van de

---

³ Deze aflevering van Man Bijt Hond is online te bekijken op:
<http://www.youtube.com/watch?v=MMEeqbDF4Qs>

⁴ Dit fragment van NOS Headlines is online te bekijken op:
<http://www.youtube.com/watch?v=PcLuiNbjR1A>

⁵ De documentaire van RNW is online te bekijken op:
http://www.youtube.com/watch?v=6BsaQv_SlRM

⁶ De directe link naar de interviews met bekeerde moslima's is:
<http://www.waaromislam.nl/bekeerlingen/zusters/>

islam. Tot slot wordt de bekeerde vrouwen gevraagd of zij advies hebben voor andere mensen die bekering to de islam overwegen.

De NIO maakte een documentaire over bekeerlingen die nu online staat. Hierin komen ook twee bekeerde vrouwen aan het woord.⁷ Zij vertellen wat ze doen en hoe ze omgaan met de islam in hun dagelijks leven. Marianne (32) werkt bij SPIOR en vertelt over het doel van deze organisatie. Jacqueline is sinds haar bekering begonnen met vrijwilligerswerk. In deze documentaire wordt aan Marianne en Jacqueline gevraagd welke gevolgen hun bekering had. De bekeerde vrouwen leggen uit dat zij het als hun missie zien om anderen te helpen.

Het laatste mediaproduct dat ik heb gevonden, stond op een forum: www.mocro-place.nl.⁸ Mocro-Place is een forum dat voornamelijk wordt bezocht door Nederlandse jongeren van Marokkaanse afkomst. Het forum maakt gebruik van social media, zo worden filmpjes op YouTube gepost namens het forum en is op Facebook een pagina van Mocro-Place waarop nieuwtjes worden gepost. In de video van Mocro-Place interviewt Nadia, een jong meisje, haar moeder Sandra en haar bekeerde zus Angela. Sandra vertelt over de veranderingen die de bekering van haar dochter met zich mee heeft gebracht en Angela legt uit waarom ze is bekeerd. Deze video is waarschijnlijk door de familie zelf gemaakt.

3.2 Methode

Deze groeiende groep vrouwelijke bekeerlingen komt letterlijk steeds vaker in beeld. Op internet zijn veel verhalen te vinden over bekeringen in zowel Nederland als de rest van de wereld. In de krant en in tijdschriften worden interviews afgenomen met deze moslima's, zowel in een grote krant (Kroes, 2013) als in het blaadje van de supermarkt (Tilgenkamp, 2013). Ook op televisie komen de bekeerde moslima's aan het woord. Verschillende mediavormen, zowel grote als kleine media en oude als nieuwe media, tonen interesse in deze groep en dat vind ik een interessante ontwikkeling.

Tijdens de bachelorcursussen Antropologie van de religie, Sociology of Religion en Wetenschapsfilosofie voor geesteswetenschappen aan de Universiteit Utrecht, heb ik kennis mogen maken met mediaonderzoek en methodologie in de geesteswetenschappen. Voor deze scriptie analyseer ik de audiovisuele media aan de hand van de methodes die ik tijdens deze vakken toegereikt kreeg. Ik ben opgegroeid in een tijd waarin internet een steeds belangrijkere rol ging spelen. Voor mij is het dan ook vanzelfsprekend om gebruik te maken van het internet en

---

⁷ De documentaire van NIO is online te bekijken op:
<http://www.youtube.com/watch?v=QSeqFazoQbo>

⁸ De video over Angela is niet meer te bekijken via Mocro-Place.nl, maar wel op:
<http://www.youtube.com/watch?v=oDAYmAU3zYY>

media tijdens mijn onderzoek. In dit geval ga ik een stap verder en gebruik ik online gevonden materiaal als basis voor mijn onderzoek.

Tijdens mijn studie heb ik geleerd te werken met een hermeneutische aanpak. Hermeneutiek houdt in dat onderzoek wordt gedaan op basis van de interpretatie van teksten. Voor deze scriptie heb ik teksten over representatie, de islam, liminaliteit en authenticiteit gelezen en geïnterpreteerd. Per tekst heb ik afgewogen in hoeverre die bruikbaar zijn voor mijn analyse. Vervolgens heb ik op het internet naar audiovisuele media uit Nederland gezocht waarin bekeerde moslims aan het woord komen. Daaruit heb ik de documentaires en video's geselecteerd waarin bekeerde moslimvrouwen worden geïnterviewd, zodat ik een afgebakend onderwerp voor mijn scriptie had.

De audiovisuele media heb ik geanalyseerd aan de hand van Dilthey's methode van *verstehen* en *erklären*. Wilhelm Dilthey legt de nadruk op het ervaren van het onderzoeksmateriaal. Een mens wordt anders behandeld dan een levenloos ding, daarom heeft onderzoek naar mensen een andere methode nodig dan onderzoek naar een levenloos ding. Bij onderzoek naar mensen of sociologische verschijnselen moet de onderzoeker zowel de uiterlijke, meetbare handelingen als de innerlijke drijfveren van de mens in acht nemen. *Erklären* is het verklaren waarom bepaalde, meetbare, verschijnselen in de maatschappij zo zijn als ze zijn. *Verstehen* is het begrijpen van de innerlijke drijfveren van de mens. Dilthey stelt dat de combinatie van *erklären* en *verstehen* de beste methode is voor geesteswetenschappelijk onderzoek. Daarnaast is onderzoek binnen de geesteswetenschappen verbonden met het begrip historiciteit. Het leven en de onderzoeker zijn volgens Dilthey historisch van aard. Een onderzoeker kan proberen om 'objectieve' kennis te verwerven door zich in te leven in zijn onderzoeksobject. Op deze manier kan hij aan zijn eigen historiciteit ontkomen (Leezenberg en De Vries, 2006, pp. 138-40).

In mijn onderzoek gebruik ik een combinatie van *verstehen* en *erklären* om mijn onderzoekssubject, bekeerde vrouwen, te interpreteren aan de hand van verschillende theorieën. Door middel van *erklären* geef ik zo duidelijk mogelijk weer wat te zien is in de video's. Het uiterlijk, de gezichtsuitdrukkingen en de activiteiten van de bekeerde vrouwen tracht ik zo feitelijk mogelijk weer te geven. Door middel van *verstehen* kijk ik verder dan de uiterlijke en meetbare verschijnselen. Ik probeer mij zo veel mogelijk in te leven in de situatie van de bekeerde moslima's en zo te begrijpen wat hun verhalen betekenen in de context van hun bekering.

In de nu volgende drie hoofdstukken leg ik de theorieën over authenticiteit, liminaliteit en reacties van niet-moslims naast de audiovisuele mediaproducten. Op deze manier wordt elke theorie getoetst en toegelicht aan de hand van de bevindingen van bekeerde moslima's.

4 Authenticiteit

“De reflectie op de islam door jongeren geschiedt voortdurend in termen van het scheiden van cultuur en religie en een nadruk op authenticiteit, hetgeen moet leiden tot een ‘zuivere’ islam. We zien dus een samensmelting van moslimidentiteit met het idee van authenticiteit, waarbij bepaalde praktijken een middel zijn om te voldoen aan de wil van Allah en om het idee van het eigenlijke zelf te realiseren.”

De Koning (2008, pp. 308-309)

Het concept authenticiteit speelt tegenwoordig een grote rol bij jonge gelovigen. Jonge moslims gaan op zoek naar de ‘zuivere islam’ om een betere moslim te zijn en hun religieuze authenticiteit vorm te geven. Religieuze authenticiteit bij moslims kan zich uiten in praktijken zoals: het beheersen van het Arabisch, de taal van de Koran, het regelmatig bidden en het ontwikkelen van een hechte band met Allah. Authenticiteit is nauw verbonden met het idee over ‘jezelf zijn’ (De Koning, 2009, p. 66). Wanneer een moslim bijvoorbeeld zichzelf is en elke dag vijfmaal bidt naar Allah, dan is dat een teken van religieuze authenticiteit.

In dit hoofdstuk kijk ik naar de beleving van authenticiteit bij bekeerde moslima’s. Ik richt mij hierbij op de veranderingen die zij hebben ervaren in ‘jezelf zijn’ tijdens de bekering. Bekeerde moslima’s hebben te maken gehad met veranderingen in hun identiteit en in hun authenticiteit. Zo vertelt Aisha (18) dat zij opgevoed is als hindoe en daarna een aantal jaren niet bezig was met geloof. Op haar zestiende begon zij een spirituele reis naar de waarheid en naar een geloof dat beter bij haar paste dan het hindoeïsme. Aisha onderzocht de islam en bekeerde zich na twee jaar. In het verhaal van Aisha is te zien dat zij veranderde van hindoe naar iemand die niet bezig is met haar geloof en uiteindelijk moslim werd. Stuart Hall (1996, pp. 7-16) stelt dat identiteit een veranderend, vloeibaar begrip is. Aisha illustreert dit idee goed, want haar religieuze identiteit is in achttien jaar meermaals veranderd. Uit haar verhaal concludeer ik dat zij het idee had dat hindoeïsme en niet bezig zijn met geloof voor haar niet toereikend waren. Om haar religieuze identiteit vorm te geven, ging Aisha op zoek naar de waarheid. Zij vond die waarheid in de islam.

Het vinden van een waarheid kan twee jaar duren, zoals Aisha beschrijft. Andere vrouwen geven aan dat hun bekering tot de islam een impulsieve of snellere beslissing was.

Ik ben gaan lezen, lezen, lezen. Toen ben ik via internet terechtgekomen bij An Nisa, dat is een vrouwenorganisatie, en die gaven wat lezingen. En daar was de mogelijkheid om shahada te doen. En ik dacht van: ja, hm, misschien is dit het wel. Ik ben erover na gaan denken van: zal ik het doen of zal ik dat niet doen? Ik ben vrij impulsief. Dus ik wist toen wel: ik ga ervoor. Ik ga het gewoon doen.

Anisa (34) WI

En dan heb ik een boek gekocht: Kennismaking met de islam en dat was voor mij een eye-opener, een openbaring. Dus ja, toen voelde ik mij moslim!

Yassine NCRV

In de interviews van WaaromIslam wordt aan de geïnterviewden gevraagd hoe hun visie op hun eigen leven was voor de bekering. Later wordt hen gevraagd hoe hun visie op hun eigen leven is nadat zij zijn bekeerd. De bekeerde moslima's gaan bijna allemaal in op het idee van 'jehzelf zijn'. Zij leggen uit in welke fase van hun leven zij het idee hadden 'echt' en 'zichzelf' te zijn.

Ik ben (na de bekering, ND) veel socialer geworden, rustiger. Ik heb meer respect voor ook andere religies. Ik heb gewoon een heel andere kijk op het leven. Ik weet nu waarvoor ik leef. Ik weet wat mijn doel is. Ik weet waar ik naar moet streven.

Tamira (18) WI

Het (de islam, ND) heeft me een stuk rust gegeven. De zoektocht is afgerond.

Anisa (34) WI

Voor de bekering was ik heel agressief en snel geïrriteerd. Het maakte me niet uit, ik wilde gewoon veel geld verdienen. Sinds drie maanden geleden ongeveer wilde ik iets doen voor andere mensen. [...] En ook voor de islam, terwijl ik toen nog geen moslim was.

Aisha (18) WI

Anisa geeft aan dat zij zichzelf heeft gevonden dankzij haar bekering tot de islam. Anisa was zoekende naar rust en naar een manier waarop zij zichzelf kan zijn. Haar gevoel van authenticiteit is nauw verbonden met de islam en pas na haar bekering heeft Anisa het gevoel dat ze haar zoektocht heeft afgerond en rust heeft gevonden. Tamira geeft ook aan dat de islam haar rust heeft gebracht. Zij beschrijft dat haar kijk op het leven is veranderd op een manier die zij als positief ervaart. In alle citaten komt naar voren dat de islam voor de vrouwen de veranderingen die zij hebben ondergaan na hun bekering als positief ervaren worden. Dit laat zien dat de bekeerde moslima's aangeven een deel van zichzelf te hebben gevonden in de islam.

Bekeerde moslima's nemen in hun leven ook verschillende rollen aan in de maatschappij. Zij hebben culturele gebruiken die ze vanaf hun geboorte hebben geleerd aan te nemen, gebruiken die kenmerkend zijn voor de Nederlandse cultuur. In de kerk zit je stil, als je op school naar de meester of juf luistert dan zijn je handen over elkaar, tegen volwassenen moet je voutsvoyeren en je mag geen dingen van de straat oppakken, want dat is vies. Na hun bekering zijn de rollen van de islam daar bij gekomen. Als vrouw bedek je je lichaam, je drinkt geen alcohol,

je bidt vijf keer per dag. Deze verschillende gebruiken zijn goed met elkaar te combineren, zo laten de volgende citaten van bekeerde moslima's zien.

[...] Ik voel me hartstikke Nederlands, maar daarnaast voel ik me ook zeker moslima. Je moet niet tegen mij zeggen: je bent een buitenlander. Dat ben ik niet. Ik ben gewoon een Marokkaanse praktiserende Nederlandse moslima.

Djamilla (22) DB

Ik ben gewoon mezelf gebleven. Ik ben Jacqueline. Ik heb ook een islamitische naam aangenomen, dat is Shahida, maar ik ben ook Jacqueline.

Jacqueline NIO

Vaak in het publieke debat wordt gesproken over moslims en Nederlanders en dat vind ik zo'n kwalijke zaak. Omdat het suggereert dat je niet het ene en het andere tegelijk kunt zijn, terwijl dat volgens mij heel prima kan [...]. Het (de suggestie, ND) gaat tegen de universele waarden, maar ook zeker tegen de Nederlandse waarden in.

Marianne (32) NIO

Waarom moet ik kiezen? Nee, ik denk dat de islam mijn Nederlands burgerschap versterkt en dat mijn Nederlandsheid mijn islam vormgeeft.

Laura (21) DB

Deze citaten illustreren dat de rollen vanuit de Nederlandse cultuur en de rollen vanuit de moslimcultuur niet tegenover elkaar staan. Zij sluiten elkaar niet uit, zoals Nederlanderschap en moslim zijn elkaar niet uitsluiten. De bekeerde moslima's zeggen zich allen te identificeren met zowel het label Nederlander als het label moslim. Hieruit concludeer ik dat het gevoel van authenticiteit bij deze bekeerde moslima's voortkomt uit de combinatie van rollen en culturen. Wanneer zij zich enkel zouden identificeren als Nederlander of als moslim, dus door slechts één label te kiezen, dan zou dat pakket aan rollen waarmee zij zich identificeren in hun ogen niet toereikend zijn. Het kiezen voor één label zou afbreuk doen aan hun eigen authenticiteit, die is opgebouwd uit zowel Nederlanderschap als moslim zijn.

Uit het artikel *Gewoon worden wie je bent* van Aupers et al (2003) blijkt dat gelovige jongeren het ontplooiën van hun identiteit en authenticiteit zeer belangrijk vinden. Zij willen zelf vorm geven aan hun religie en niet vasthouden aan de vaste regels van instituten. Aupers et al (2003, p. 22) stellen dat de grote nadruk op authenticiteit en identiteit een modern verschijnsel is. Daarnaast zien jongeren institutionele leerstellingen, rituelen en leefregels als zijnde in strijd

met hun zoektocht naar authenticiteit. Dit heeft als gevolg dat veel jongeren zich bezig houden met de inhoudelijke kant van religie op een persoonlijk niveau en met de traditionele leerstellingen, rituelen en leefregels van religie.

In de interviews met bekeerde moslima's wordt echter veel gesproken over de traditionele leerstellingen van de islam. Zo is het voor Jacqueline en Marianne erg belangrijk om een bijdrage te leveren aan de moslimgemeenschap in Nederland. Het geven van aalmoezen en het helpen van anderen is een van de vijf kernen van de islam en Jacqueline en Marianne doen dit door vrijwilligerswerk en maatschappelijk werk te verrichten binnen de moslimgemeenschap. Een andere kern van de islam is het vijfmaal per dag bidden. Anisah Ina vertelt dat zij de Koran begon te lezen en daarna meer bedekkende kleding ging dragen. De volgende stap was bidden en dat beviel Anisah Ina erg goed. Tamira is pas na haar bekering gaan bidden. Hierbij gebruikte ze een briefje waarop de tekst van het gebed stond. Ze vertelt hoe zij zich voelde na de eerste keer bidden: "Het ging allemaal vanzelf. Gewoon, alsof het zo moest zijn. Gewoon, alles klopte."

De derde kern van de islam is het uitspreken van de geloofsbelijdenis. Alle bekeerde moslima's uit de documentaires hebben dit in de moskee gedaan. Dit toont dat de moskee een duidelijke rol speelt voor de bekeerlingen. Daarnaast is het vasten in de islamitische maand Ramadan een kern. Imane, Umayma en Khadija worden geïnterviewd tijdens hun eerste Ramadan en geven alledrie aan dat zij blij zijn om zo gastvrij te worden ontvangen door Faiza, de vrouw die hen leerde kennismaken met de islam. Faiza heeft de drie vrouwen uitgenodigd om bij haar te komen eten na een dag vasten. Umayma vertelt dat ze het erg fijn vindt om hulp en steun te krijgen van haar medemoslims tijdens de Ramadan en in de periode daarna.

Zij (moslims, ND) helpen mij buiten de Ramadan ook met het leren van bidden en ja, andere dingen, gewoon om de islam beter te leren kennen.

Umayma RNW

Over de laatste kern van de islam, de bedevaartstocht of hajj, wordt in deze documentaires niet gesproken. Toch zie ik bij de bekeerde moslima's een grote nadruk op de vijf zuilen of de vijf kernen van de islam. Aupers et al (2003) signaleren dat gelovige jongeren zich steeds minder bezig houden met de leerstellingen van het geloof en zich meer richten op de persoonlijke ontwikkeling van authenticiteit in termen van individuele spiritualiteit. Deze ontwikkeling staat los van religieuze instituten. De bekeerde moslima's die zijn geïnterviewd in deze documentaires laten zien dat de traditionele leerstellingen van de islam nog steeds een grote rol spelen. Zij hechten waarde aan het traditionele instituut van de islam, terwijl zij gelijktijdig bezig zijn met het ontwikkelen van hun authenticiteit.

Wat betreft authenticiteit is de bekering bij de meeste van deze vrouwen een keerpunt geweest. Via religie, in dit geval via de islam, zijn de vrouwen dichter bij zichzelf gekomen dankzij de bekering. Een enkeling beschrijft dat het leven voorafgaand aan de islam een soort zoektocht was. Na de islam, zo vertellen de meeste vrouwen, hebben zij innerlijke rust en de waarheid gevonden. De bekeerde moslima's beschrijven alle veranderingen na hun bekering als zijnde positief. Zo hebben de vrouwen een verandering doorgemaakt wat betreft culturele rollen. Waar zij voorheen alleen de Nederlandse culturele rollen vervulden, combineren zij nu de Nederlandse cultuur met de moslimcultuur.

De bekeerde moslima's laten duidelijk en bewust zien dat de labels Nederlanderschap en moslim zijn goed te combineren zijn. In het onderstaande citaat van Marianne wordt nogmaals het belang van de combinatie van verschillende culturele werelden benadrukt. Kiezen voor één van de twee labels zou afbreuk doen aan hun authenticiteit, want het authenticiteitsgevoel van bekeerde moslima's komt deels voort uit de combinatie van Nederlanderschap en moslim zijn.

Je kent zegmaar verschillende werelden zijn het bijna, van binnenuit, verschillende culturen, gemeenschappen van binnenuit en dat biedt denk ik een uitgelezen kans om bruggen te bouwen. Ik bedoel, anderen kunnen dat ook, maar als je dat van binnenuit kent is dat een uitgelezen kans. En sterker nog: ik ervaar dat zelf als een soort taak.

Marianne (32) NIO

Authenticiteit in grote en kleine media

In deze paragraaf kijk ik kort naar de manier waarop grote en kleine media het onderwerp authenticiteit hebben belicht aan de hand van de documentaires en interviews met bekeerde moslima's.

Het combineren van Nederlanderschap met de islam is voornamelijk in de grote, publieke media een veelbesproken thema. De documentaires *Autochtone Nederlanders bekeren tot de islam* en *Delfts Blauw meets Hijab*, van respectievelijk de NIO en de VPRO, zijn beide uitgezonden op nationale televisie door de publieke omroep. De geciteerde uitspraken over de combinatie van Nederlanderschap en moslim zijn, zijn voornamelijk afkomstig uit deze twee documentaires. In de video's van *Mocro-Place* en *WaaromIslam* heb ik minder uitspraken gehoord die bruikbaar zijn voor een analyse betreffende authenticiteit en identiteit. Ik concludeer daarom dat de kwestie van authenticiteit en identiteit (al dan niet in die letterlijke bewoordingen) een grotere rol speelt in de documentaires die zijn uitgezonden door grote, publieke omroepen dan in de documentaires die zijn uitgezonden door kleine media, zoals websites op het internet.

In alle documentaires wordt door de moslima's gesproken over de positieve gevolgen van hun bekering. Hoewel zij niet altijd spreken over identiteit en authenticiteit, geven de vrouwen wel aan dat hun leven in positieve zin veranderd is sinds zij de islam leerden kennen. Deze positieve veranderingen, zoals het vinden van rust en de waarheid, komen vooral ter sprake in de interviews van WaaromIslam. In deze interviews wordt in vergelijking minder gesproken over de leerstellingen van de islam. In dit hoofdstuk heb ik gekeken naar de theorie van Aupers et al over de veranderde focus van gelovige jongeren. Deze focus verschuift van traditionele leerstellingen naar het zoeken naar authenticiteit en een eigen identiteit. De bekeerde moslima's uit grote media spreken uit dat zij erg gebaat zijn bij de traditionele regels en leerstellingen van de islam, terwijl de geïnterviewden van WaaromIslam zich hier minder duidelijk over uitspreken.

Het verschil tussen de focus van grote en kleine media kan een gevolg zijn van de doelgroep. De grotere media hebben voornamelijk niet-moslims als doelgroep. Zij zijn allicht meer geïnteresseerd in vragen als: hoe combineren deze vrouwen het Nederlanderschap met het moslim zijn? En: in hoeverre geloven de bekeerde moslima's in de traditionele leefregels van de islam? De kleinere media zoals social media hebben als voornaamste doelgroep moslims en mensen die specifiek op zoek zijn naar bekeringsverhalen. Deze doelgroep is wellicht meer geïnteresseerd in de veranderingen die de bekeerlingen hebben doorgemaakt dankzij hun bekering. Dit is, uiteraard, slechts een van vele mogelijkheden om te verklaren waarom het concept authenticiteit in grote media anders wordt benaderd dan in kleine media.

5 De reacties van niet-moslims

Heel veel mensen waarvan (sic) ik had verwacht: oh die zijn heel relaxed en die vinden het (bekeren, ND) allemaal wel goed, die reageerden heel dramatisch, en mensen waarvan ik het niet had verwacht zeiden: 'oh joh, het is jouw leven en je moet zelf weten wat je doet.'

Anisah Ina NOS

Negatieve reacties zijn: "Kun je Nederland vertegenwoordigen? Vertegenwoordig jij Nederlandse normen en waarden?" [...] En ook dat ik dus niet de Nederlandse normen en waarden zou kunnen vertegenwoordigen en niet de jeugd zou kunnen vertegenwoordigen. Terwijl ik persoonlijk denk van (sic) Nederland is heel divers. Nou, zelf ben ik Nederlands. Ik ben half Nederlands, half Dominicaans. Ik heb een Nederlandse groep waar ik feeling mee heb, Latijns-Amerika waarmee ik feeling heb en ik ben bekeerd.

Elsa (21) DB

De reacties die bekeerde moslima's krijgen of hebben gekregen van niet-moslims vormen een groot thema in de grote en kleine audiovisuele media die ik heb geanalyseerd. Ouders, vrienden of onbekenden hebben een uitgesproken mening over de bekering van de vrouwen. Deze meningen lopen uiteen en zoals het citaat hierboven laat zien, krijgen de bekeerde vrouwen ook onverwachte reacties.

Hoe komt het dat de bekeerde moslima's zo veel reacties oproepen? Poole (2002, pp. 28-32) meent dat dit te herleiden is tot de theorie van Edward Said over *the Other*. Deze theorie beschrijft dat de westerse identiteit gevormd wordt doordat de westerlingen zich afzetten tegen *the Other*. Said laat zien dat de onderdrukker zichzelf legitimeert aan de hand van onjuiste vooroordelen over de onderdrukten (McLeod, 2010, p. 25). Dit proces van *othering* is nu nog steeds aanwezig, zo laat Poole zien, in westerse samenlevingen waarin groepen zoals moslims vaak negatief benaderd worden. Volgens Poole zorgt dit ook nu nog voor een deling in de maatschappij tussen westerlingen en niet-westerlingen. Over de zelf en de ander, ook wel het wij-zij-denken genoemd, is veel geschreven met betrekking tot de Nederlandse samenleving. Halleh Ghorashi (2003, pp. 163-171) laat zien dat de Nederlandse politiek het wij-zij-denken stimuleert door de migrantencultuur aansprakelijk te stellen voor de hoge werkloosheid en de criminaliteit in Nederland. Deze politieke opvattingen zijn vaak gebaseerd op vooroordelen over de cultuur en de religie van de migranten. Ghorashi laat zien dat Paul Scheffer de schuld niet bij de immigranten legt, maar bij het falen van de Nederlandse politiek door een apathische houding naar immigranten en integratie.

Ook Leo Lucassen (The Problem of Thinking in terms of 'us-and-them' n.d.) stelt dat de plannen vanuit de Nederlandse politiek tot nu toe falen om het verschil tussen wij en zij op te lossen. Lucassen neemt de Verenigde Staten als voorbeeld om aan te tonen dat de omgang met migranten anders zou kunnen verlopen. In de Verenigde Staten is onder de Amerikaanse burgers minder sprake van wij-zij-denken, zo stelt Lucassen. Zodra een burger een nationaliteit heeft gekregen, zou voor de behandeling van mensen in Nederland geen verschil meer moeten zijn tussen een in Nederland geboren burger en een burger die op latere leeftijd de Nederlandse nationaliteit heeft gekregen. Lucassen concludeert dat de Verenigde Staten hierin een liberalere aanpak heeft dan Nederland.

Wat dan ook de oorzaak is; het wij-zij-denken zorgt voor een gespleten samenleving. Migrant worden voor een keuze gesteld: zij passen zich helemaal aan de Nederlandse cultuur aan of zij gaan terug naar waar zij vandaan komen. Deze manier van denken, zo stelt Ghorashi (2010, pp. 75-85), komt voort uit de *culturalist* en *deficit* manier van denken. De *culturalist* manier van denken is gebaseerd op het idee dat het verschil tussen de Nederlandse en de migrantencultuur zo groot is dat het per definitie onmogelijk is om migranten los te maken van hun migrantencultuur. De *deficit* manier van denken baseert zich op het argument dat migranten meestal een lagere positie hebben in de samenleving door een gebrek aan kennis van de Nederlandse taal en een gebrek aan het volgen van educatie. Daarom kunnen zij minder bijdragen aan de Nederlandse samenleving. De tekortkomingen van migranten kunnen volgens het *deficit* idee alleen worden opgelost door alle migranten (en in het bijzonder migrantenvrouwen) een bijzondere behandeling te geven. Migrantenvrouwen zijn volgens dit idee onderdrukt, dus zij moeten eerst bevrijdt worden van hun onderdrukkers. Een derde idee, genaamd *new realism*, gaat verder op dit idee over migrantenvrouwen, want volgens het *new realism* worden deze vrouwen dankzij hun culturele achtergrond geïsoleerd.

Dankzij het idee van *new realism* groeit de aandacht voor migrantenvrouwen, want de Nederlandse samenleving voelt zich verplicht om deze arme, onderdrukte vrouwen te helpen. Op deze manier worden de migrantenvrouwen wederom als de absolute Ander van de Nederlander benaderd. Volgens Ghorashi is de oplossing voor dit probleem van *othering* dat verschillende minderheden banden met elkaar moeten aangaan. Vrouwen in andere minderheden kunnen dan allicht profiteren van de aandacht die de migrantenvrouwen krijgen. De verschillende minderheden zouden op zoek moeten gaan naar overeenkomsten en gelijke doelen (Ghorashi, 2010, pp. 87-92).

De verhalen van bekeerde moslima's laten zien dat niet-moslims het vaak verwarrend vinden dat een Nederlandse vrouw zich bekeert tot de islam. Onderstaande reacties van niet-moslims laten zien dat een aantal van de bekeerde moslima's als *the Other* worden gezien. Het

lijkt erop dat niet-moslims het combineren van Nederlanderschap en de islam niet als mogelijkheid zien. Een bekeerde moslima wordt regelmatig aangezien voor een Marokkaanse, een niet-Nederlandse.

Ik heb wel eens een keer gehoord van: ben je Marokkaans geworden?

Elsa (21) DB

Het is toch altijd weer: ja, maar je bent toch Nederlands? Sommige mensen vragen: ben je dan Marokkaans geworden?

Marion (22) DB

Toen leerde ik een Nederlands meisje kennen in Marokko. Zij was bekeerd tot de islam en haar moeder ook. En ik zei tegen haar: ben je bekeerd tot de Marokkanen? Ik wist niet dat dat kon.

Djamilla (22) DB

Bovenstaande reacties tonen vooral onbegrip voor de veranderingen die een bekering tot de islam met zich mee kan brengen. Uit de verhalen van de bekeerde moslima's blijkt dat niet-moslims ook zeer uitgesproken meningen hebben over de bekering. Welke reacties krijgen zij uit familiale kring en van onbekenden? Onderstaande uitspraken geven een beeld van de diversiteit in reacties die de bekeerde moslima's kregen van niet-moslims. De overheersend negatieve reacties zijn volgens de moslima's zelf vaak gebaseerd op onjuiste vooroordelen over de islam die zijn ontstaan door de media.

Soms krijg je wel eens opmerkingen naar je hoofd toe van: ja, daar heb je een terrorist. [...] Omdat ze werkelijk dachten dat ik me zou opblazen, dat het (een baby, ND) een bom zou zijn.

Jacqueline NIO

Daarna vroeg ik haar (moeder, ND): 'wat zou je doen als ik zou bekeren?' Toen zei ze: 'dat zou ik niet goed vinden. Dan zou ik je misschien niet eens meer aankijken,' zei ze. [...] Ik denk echt door de media.

Aïsha (18) WI

Mijn schoonouders zijn gereformeerd, wat strenger, die snappen er helemaal niks van. Eh, ik merk toch wel dat veel mensen een verkleurd beeld van de islam hebben, vooral toch door de invloed van de tv. Alles wat toch een klein beetje negatief is daar wordt de aandacht op gelegd, niet op de positieve dingen.

Anisa (34) WI

Een terugkomend thema in de bekeringsverhalen is dat niet-moslims regelmatig een vooroordeel hebben door de portrettering van de islam in de nationale en internationale media. Sinds 2001 zijn verschillende terroristische aanslagen gepleegd door moslims en deze aanslagen kwamen uitgebreid in het nieuws. Dit is zowel het geval in binnenland, bijvoorbeeld met de aanslag op filmmaker, columnist en schrijver Theo van Gogh (NOS, 2004: Theo Van Gogh Vermoord, 2010) als in het buitenland, bijvoorbeeld met de bomaanslagen in de metro's in Londen (BBC, 7 July Bombings: Overview, 2005). In een documentaire van de Evangelistische Omroep (Bekering Tot De Islam: Dennis Is Nu Abdelkrim, 2010) wordt een introductie gegeven op het verhaal van een 19-jarige mannelijke bekeerling. In de introductie legt de verslaggeefster de nadruk op het radicalisme, wat doet geloven dat de islam per definitie een radicaal geloof is.

“Net als een groeiende groep leeftijdsgenoten maakte hij (Abdelkarim, ND) al op jonge leeftijd de radicale keuze om Allah te volgen. Sinds zijn bekering laat hij zich Abdelkarim noemen en leidt hij het toegewijde leven van een toegewijde moslim.”

EO, Bekering tot de islam in Nederland, 2010

Uit de verhalen van de bekeerde moslima's blijkt dat de reacties van niet-moslims gebaseerd zijn op de nieuwsberichten over radicalisme in combinatie met de islam. De bekeerde vrouwen geven aan de automatische link tussen radicalisme en de islam niet te begrijpen en kijken verbaasd als ze het hierover hebben.

Een groot onderdeel van de reacties van niet-moslims zijn de reacties van de ouders van bekeerde moslima's. De bekeerde moslima's hebben verschillende achtergronden. Zo is Tamira opgegroeid in een atheïstisch gezin en Lindsay noemt zichzelf anti-islam en komt uit een streng christelijke omgeving, terwijl Aisha van huis uit een hindoe is. Wat hun achtergrond ook is, ze hechten zeer veel waarde aan de goede band met hun ouders. In de grote media wordt een enkele keer gesproken over de band die de moslima's hebben met hun ouders, terwijl dit onderwerp terugkomt in alle interviews uit de kleine media. De kleine media lijkt hierdoor een meer verdiepende aanpak te gebruiken. De grote media lijken minder geïnteresseerd in de reacties op bekering binnen familiale kring en meer geïnteresseerd in de opvallende reacties die meestal van onbekenden komen.

De mening van de ouders van een bekeerde moslima heeft een duidelijk effect op de moslima's. De gezichtsuitdrukkingen van de bekeerde vrouwen laten zien hoe zij de reactie van hun ouders ervaren. Wanneer ouders de keuze van hun dochter respecteren, verandert de gezichtsuitdrukking van de moslima's direct en lachen ze tijdens het vertellen van hun verhaal. Wanneer ouders geen begrip hebben voor de bekering, is dat aan de moslima's te zien door hun neergeslagen ogen en serieuze blik.

Ik ben zelf atheïstisch opgevoed, dus zonder geloof. [...] Sinds ik ben bekeerd (is het contact, ND) met mijn moeder heel goed. Mijn moeder en ik zijn echt naar elkaar toegegroeid. [...] Mijn vader heb ik het na mijn bekering verteld. Toen ik het vertelde was hij erg teleurgesteld in mij en hij vond het triest enzo, dus hij vond het heel moeilijk. [...] Ik kan niet van mijn vader verwachten dat hij het in 5 minuten oppikt van: oké, leuk.
Tamira (18) WI

screenshot van Lindsay

Mijn vader is ook, ja, hij zei dat hij me gewoon accepteerde zoals ik ben en gewoon wil dat ik gelukkig ben. Tuurlijk geloof ik wel dat hij het er moeilijk mee had, maar hij, ja, hij wilde wel echt het beste voor mij. Toen hij me de eerste keer met hoofddoek zag, zei hij ook: 'wat zie je er mooi uit.'

Mijn moeder en mijn stiefvader, in het begin was het heel heftig. Even geen contact gehad met mijn moeder, een e-mailoorlog over en weer. [...] Is heel lang heel stroef gegaan, maar nu alhamdulillah het gaat goed.
Lindsay (27) WI

Ja, hoe reageerde ik? Nou eh, Angela belde me op en ze vertelde: 'ma, ik gaat een hoofddoekje dragen.' Daar schrok ik natuurlijk in eerste instantie wel van. Ik dacht natuurlijk een gewoon hoofddoekje maar totdat ze op een gegeven moment op visite kwam. [...] We hebben echt een sterkere band gekregen. We gaan heel goed met elkaar om.

Sandra (moeder van Angela) MP

Screenshot van Anisa

*Mijn ouders zijn er (de bekering, ND)
niet zo heel erg blij mee.*

Anisa (34) WI

Kortom: zowel de grote als de kleine media besteden aandacht aan de reacties van niet-moslims op de bekering van de moslima's. Opvallend is dat de grote media vooral opvallende reacties van onbekenden benadrukken terwijl de kleine media zoals social media meer aandacht besteden aan de reacties van ouders van de bekeerde moslima's.

De afkeurende reacties van niet-moslims zijn in mijn ogen grotendeels het resultaat van het wij-zij-denken. Door alle moslims te zien als *zij*, die niet bij de *wij*-groep horen, creëren de grote media een tweesplitsing in de Nederlandse samenleving. Daarin worden zij geholpen door Nederlandse politici die niet hard genoeg hun best doen om de kloof tussen wij en zij te overbruggen (Lucassen, *The Problem of Thinking in terms of 'us-and-them'*, n.d.). Door negatieve media-aandacht voor islam en terroristische, radicale aanslagen die al snel worden gekoppeld aan de islam, hebben veel niet-moslims een negatief vooroordeel over de islam en over moslims. Het idee van het wij-zij-denken wordt opgemerkt door de bekeerde moslima's. Zij zien dit zowel gebeuren bij onbekenden als bij vrienden en hun ouders. Andere niet-moslims hebben wel begrip voor hun keuze en accepteren het feit dat de jonge vrouwen zich tot de islam bekeren. Dat zorgt letterlijk voor een lach op het gezicht van de bekeerde moslima. De bekeerlingen lijken het prettig te vinden als hun keuze om te bekeren wordt gerespecteerd. De bekeerde vrouwen hebben vooral moeite met de afwijzing en afkeuring vanwege de bekering van mensen die dichtbij hen staan.

Uit de interviews en documentaires zou ik concluderen dat de moslima's op dit moment een tegengeluid laten horen ten opzichte van het wij-zij-denken. Ghorashi verklaart het wij-zij-denken door de *culturalist*, *deficit* en *new realism* manier van denken in de Nederlandse samenleving. Lucassen stelt dat het probleem van het wij-zij-denken voortkomt uit nalatigheid van Nederlandse politici. De interviews en documentaires over bekeerde moslima's tonen aan dat

het wij-zij-denken problematisch blijft. Voor niet-moslims kan bekering tot de islam een proces van *othering* als gevolg kan hebben. Zij raken verward door de bekeerde vrouwen en beschouwen hen als Marokkaans, als Other.

De reacties van niet-moslims zijn wisselend. Soms zijn deze (onverwacht) positief, maar soms zijn deze juist negatief. De overheersend negatieve en afkeurende reacties zijn volgens de moslima's zelf vaak gebaseerd op vooroordelen en onjuiste opvattingen over de islam die zijn ontstaan door de media. De islam komt zowel nationaal als internationaal regelmatig op een negatieve manier in het nieuws door bijvoorbeeld terroristische aanslagen en stereotypering van moslims.

Tussen de benadering van de grote en de kleine media is een groot verschil waar te nemen wanneer het gaat om de reacties van niet-moslims. De grote media benadrukken vooral opvallende en schokkende reacties van onbekenden terwijl de kleine media meer aandacht besteden aan de reacties van ouders van de bekeerde moslima's.

't Is nou niet een reactie dat mensen staan te juichen ofzo, vooral in deze tijd, 't (de bekering, ND) roept wel veel vragen op.

Marianne (32) NIO

6 Liminaliteit

“The second stage is that of transition or marginality. The individual is neither one thing nor another, but “betwixt and between.” Rituals characteristically mark this sense of ambiguity and confusion or disequilibrium. Normal rules or behaviour may be suspended or exaggerated. Inmates or initiates may be required to wear a uniform, stripped of clothing, painted, or in some other way marked out as different, special. Certain rules on speech and movement may be imposed.”

Bowie, 2006, p. 149

Een grote verandering in een mensenleven wordt ook wel *rite de passage* genoemd. Hierbij gaat een mens van een stadium naar een volgend stadium. Een rite de passage kan volgens Arnold van Gennep worden opgedeeld in drie delen: prelimineel, limineel en postlimineel (Bowie, 2006, pp. 147-152). In dit hoofdstuk wordt de tweede, liminele fase uitgewerkt met betrekking tot de bekeerde moslima's.

De liminale fase is een complex stadium waarin iemand niet meer het ene is, maar ook niet het andere. Liminaliteit is daarom een stadium met een eigen structuur, waar de regels van het ene niet gelden, maar die van het andere ook niet (Bowie, 2006, p. 149). Victor Turner werkte Van Genneps theorie over liminaliteit uit en toonde aan dat politieke en sociale veranderingen ook plaatsvonden volgens de driedelige structuur van Van Gennep. Liminaliteit is een fase die Turner *betwixt and between* noemt. Turner beschrijft het liminale stadium als een moment van antistructuur waarin iemand opnieuw vorm krijgt (Bowie, 2006, pp. 152-155). In dit stadium heerst chaos en is niets zeker, behalve de onzekerheid. Liminaliteit is tegelijkertijd een toestand waarin regels centraal staan. Elke rite de passage heeft zijn eigen handelingen die ervoor zorgen dat iemand van de preliminele fase naar de postliminale fase gaat. De symboliek kan bijvoorbeeld betrekking hebben op kleding, gedrag of spraak.

In dit hoofdstuk gebruik ik de theorieën van Van Gennep en Turner om het bekeringsproces van de moslima's te analyseren. Vanuit mijn studie maak ik voornamelijk gebruik van theorieën binnen de geesteswetenschappen. Theorieën uit de sociologie van de religie kunnen een nieuw licht werpen op bekering. Intersectionele theorieën maken gebruik van theorieën uit meer dan een vakgebied en zorgen in dit geval voor een breder begrip van het bekeringsproces, waardoor vernieuwende conclusies getrokken kunnen worden.

In het preliminele stadium zijn de vrouwen nog geen moslima. Zo was Lindsey voor haar bekering een kerkgaande christen en Aicha een hindoe. Tijdens de zoektocht naar islam en gedurende de bekering verkeren de vrouwen in het liminele stadium, want zij horen in hun perceptie nergens echt bij. De zoektocht verloopt bij elke vrouw anders en kan als chaotisch worden ervaren. Hierin is de antistructuur uit de liminele fase terug te zien. In het postliminele

stadium zijn de vrouwen bekeerd. Zij zijn nu moslim en zij zijn onderdeel geworden van de Nederlandse moslimgemeenschap.

Het (de geloofsbelijdenis, shahada) bestaat uit twee delen. Het eerste deel is een getuigenis dat je in één god gelooft en dat je daarnaast niks aanbidt en het tweede deel is dat Mohammed de profeet is en dus zijn boodschap volgt.

Laura (21) DB

Dit (de bekering) was het begin van de overgang. Een nieuw leven, alsof je met een schone lei begint. En aan de andere kant ook weer zoveel bagage meeneemt waar je dan opnieuw tegenaan kijkt en het punt waarop je opnieuw relaties moet vormgeven, waarop je met andere ogen kijkt naar de dingen, zoveel dingen leert. Misschien ook wel een plek waar je dingen hebt achtergelaten.

Laura (21) DB

In de documentaires van de grote media wordt meer aandacht besteed aan het moment van de *shahada* in de liminele fase. Zo wordt in de documentaire *Delfts Blauw Meets Hijab* getoond dat een bekering volgens bepaalde regels verloopt. Veel van regels zijn specifiek voor het moment van bekering, dus de liminele fase bestaat niet alleen uit antisstructuur. Tegenover de imam zitten de drie vrouwen die zich bekeren. Zij moeten de *shahada*, de geloofsbelijdenis, herhalen in het Nederlands en in het Arabisch. Daarna wordt geapplaudisseerd en worden de vrouwen gefeliciteerd. De aanwezigen roepen driemaal *Allah akhbar* (Allah is groot) en daarmee is de bekering voltooid. Daarnaast moet de locatie van de bekering aan bepaalde eisen voldoen. Minimaal twee moslimmannen (of een moslimman en twee moslimvrouwen) moeten aanwezig zijn tijdens de bekering, de *shahada* moet foutloos in het Arabisch worden opgezegd en de bekeerling moet de juiste intentie hebben (Dutton, 1999, p. 157).

screenshot van de bekeringsscène in *Delfts Blauw Meets Hijab*

Het idee van liminaliteit sluit naar mijn mening aan op dit verhaal en op de verhalen van de bekeerde moslima's. Het is een periode waarin een grote beslissing wordt gemaakt. In deze periode wordt gezocht naar de juiste keuze. De islam wordt onderzocht en zoals uit onderstaand citaat blijkt, nemen de geïnterviewde vrouwen stappen om hun leven aan te passen aan de islam. De vrouwen gaan ook door uiterlijke veranderingen, zo gaan zij bijvoorbeeld bedekkende kleding en een hoofddoek dragen.

Toen ben ik het (de Koran, ND) zelf gaan lezen en gaan kijken van wat is het allemaal. En alles wat ik las, ja, daar kon ik wat mee. Uiteindelijk, ja, ben ik het steeds meer eigen gaan maken. Ik ben eerst gestopt met varkensvlees eten en later, ja, is het steeds verder gegaan. Dan ging ik mezelf verder bedekken met kleding en uiteindelijk ben ik gaan bidden en vlak daarna, twee maanden daarna, ben ik een hoofddoek gaan dragen.

Anisah Ina NOS

Stoppen met het eten van varkensvlees, bedekken van het lichaam, bidden en bedekken van het hoofdhaar zijn enkele voorbeelden van zichtbare veranderingen die plaatsvinden in een periode die *betwixt and between* is. Deze handelingen zijn niet alleen symbolische veranderingen die bij een *rite de passage* horen. Uiterlijke veranderingen spelen ook een rol in de liminele fase.

De liminele fase betekent voor de bekeerde moslima's dat zij zich aan nieuwe regels houden; namelijk de regels van de bekering. Bij sommige vrouwen voltrekt dit stadium zich sneller dan bij anderen. Zo vertelt Tamira in het interview met *WaaromIslam* dat zij zich vier jaar heeft verdiept in de islam alvorens zich te bekeren. Lindsey heeft anderhalf tot twee jaar gewacht tot zij zich bekeerde en Abdallah vertelt aan de NCRV dat zij één boek las en zich daarna meteen moslim voelde. De zoektocht naar de islam is chaotisch, zo beschrijven de vrouwen dat ze niet goed wisten waar ze moesten beginnen met zoeken. Slechts enkele vrouwen geven aan dat zij moslimvrienden hadden die hen hielpen in hun zoektocht. Anderen zochten hun antwoorden in boeken over de islam en in de Koran. De theorie over liminaliteit benadrukt het chaotische en het onzekere en in de bekeringsverhalen hoor ik veel twijfels en onzekerheid. De reacties van niet-moslims dragen bij aan de twijfels van de bekeerde vrouwen. De duur van de liminele fase en het proces voorafgaand aan de bekering verschilt aldus per persoon, terwijl het ritueel van de bekering wel bij alle vrouwen dezelfde regels volgt.

Taligheid

Hans van Stralen benadert het bekeringsproces vanuit een talige invalshoek. Van Stralen (2009) gebruikt literatuurwetenschappen om een, volgens hem, talig proces te beschrijven. Tijdens de bekering is taal van groot belang. Zo beschrijft Van Stralen de motivatie voor bekering als een

talig probleem, want op dat moment is sprake van instabiel taalgebruik. Bekeringsverhalen worden kenbaar gemaakt op een talige manier, want ze worden uitgelegd of beschreven.

In de liminele fase van bekering tot de islam speelt taal mijns inziens een belangrijke rol. De bekeerlingen hebben kennis gemaakt met de islam via een talige weg; zij hebben moslims gesproken of zij hebben zichzelf ingelezen over de islam. De islam brengt daarnaast voor de meeste Nederlanders een nieuwe taal met zich mee: het Arabisch. De Koran wordt in principe in het Arabisch gelezen en daarnaast zijn de gebeden altijd in het Arabisch.

In de vorige paragraaf staat een citaat van Laura waarin zij uitlegt wat de *shahada* betekent. Het foutloos uitspreken van de geloofsbelijdenis in het bijzijn van minimaal twee getuigen staat symbool voor de transitie van niet-moslim naar moslim. Het uitspreken van de *shahada* is tevens een talig aspect.

*Ash-hadoe alla iellaha iella Allah,
wa ash-hadoe anna Moehammadan rassoeloe Allah
(vert. Ik getuig dat niets of niemand heeft het recht aanbeden te worden,
behalve Allah en ik getuig dat Mohammed de boodschapper van Allah is.)*

Dit citaat dient zowel in het Nederlands als in het Arabisch te worden uitgesproken. Uit de theorie van Van Stralen en de verhalen van de bekeerde moslima's zijn drie conclusies te trekken. Allereerst bewijst taligheid dat literatuur of taal van belang is gedurende het liminele stadium; tijdens de kennismaking met de islam en gedurende de bekering wordt gebruik gemaakt van taal. Daarnaast is het van belang dat de bekeerling weet wat de *shahada* betekent, daarom wordt naast de Arabische geloofsbelijdenis ook de Nederlandse vertaling uitgesproken. Tot slot blijft taligheid een belangrijke rol spelen in het leven van de bekeerling, want de gebeden worden uitgesproken in het Arabisch en de heilige Koran wordt gelezen.

Chronische liminaliteit

Een andere benadering van liminaliteit komt van Melton en Moore (Flinn, 1999, pp. 51-60). Zij onderzochten bekeerlingen naar (destijds) nieuwe religies en kwamen tot de conclusie dat bij deze bekeerlingen soms sprake was van *chronic liminality*, een chronische staat van liminaliteit zonder ooit over te gaan naar de postliminale fase. Ik vraag mij af of de Nederlandse, bekeerde moslima's ook in zekere zin een chronische liminaliteit ervaren.

De hypothese dat een bekeerde moslima in een staat van chronische liminaliteit verkeert, lijkt te verdedigen te zijn. Een bekeerde moslima kan het gevoel hebben dat zij na haar bekering altijd in een fase leeft die *betwixt and between* is. Heeft zij wel haar religieuze identiteit gevonden,

maar verloor zij daardoor haar culturele identiteit die verbonden is aan het Nederlandschap? De moslima's zelf spreken dit tegen. Zij stellen dat zij na de bekering voor hun eigen gevoel zowel Nederlander zijn (zie hoofdstuk 4: Authenticiteit), maar tegelijkertijd ook moslima zijn. Na de bekering voelen de geïnterviewde vrouwen zich echt moslim en voelt het voor hen alsof zij onderdeel zijn van de moslimgemeenschap. De omgeving van de moslima's zien dit niet zo, waardoor de bekeerde vrouwen steeds lijken te moeten bewijzen dat Nederlandschap en moslim zijn wel samen gaat.

[J]e zou kunnen zeggen dat het leven hier is begonnen. Door uit te spreken: ik ben moslim. Het moment dat je jezelf echt beschouwt als moslim en weet dat je erbij hoort.

Laura (21) DB

Ja, we krijgen iedere avond eten dus eh, ja, ik ervaar het gewoon heel warm en dichtbij. Dat heb ik niet met Nederlandse mensen, totaal niet eigenlijk.

Khadija RNW

De verbondenheid onderling. [...] Onderling, als je bidt. Je bidt allemaal op dezelfde manier, op hetzelfde moment. Dat geeft een heel sterk gevoel van samenhang, vind ik. En ik vind het heel mooi dat, als ik door de stad loop... Van christenen herken je mekaar (sic) niet. Nou, als ik nu door de stad loop met de hoofddoek om; ik word gegroet door zusters die ik niet ken. We wensen elkaar allemaal de vrede van God toe, dat vind ik heel erg mooi.

Anisa (34) WI

Aan de hand van verhalen van bekeerde moslima's kan ik concluderen dat de theorie van Van Gennep en Turner over liminaliteit toepasbaar is en zeer bruikbaar is om de implicaties van bekering beter te begrijpen. Hun ideeën over de drie stadia in een *rite de passage* passen bij de bekeringsverhalen van de moslima's. Liminaliteit, het stadium waarin iemand noch het een, noch het ander is, is een stadium van chaos, twijfel en antistructuur. Hierin zie ik terug wat de bekeerde moslima's meemaken gedurende hun bekering: zij horen niet meer bij de niet-moslims, maar ook nog niet bij de moslims, zij hebben twijfels en gevoelens van onzekerheid. Aan de andere kant spelen regels en taligheid een grote rol gedurende de bekering en tijdens andere momenten in het leven van een bekeerde moslima, zoals tijdens het bidden.

Een van de momenten waarop de liminaliteit tot zijn hoogtepunt komt, is wanneer de vrouwen hun *shahada* opzeggen. Ze gaan dan over een symbolische drempel heen, want op dat moment zijn ze officieel moslim. Alle vrouwen uit de video's hebben ook uiterlijke veranderingen doorgemaakt die van liminaliteit getuigen. Zo dragen zij nu allemaal een hoofddoek en hebben zij

hun kledingstijl aangepast. De innerlijke, uiterlijke en sociale aspecten van liminaliteit komen samen in vrouwen die zich bekeren tot de islam. Tot slot concludeer ik uit de interviews dat de moslima's naar eigen zeggen niet in een chronische fase van liminaliteit verkeren. Dit lijkt een vooroordeel te zijn van niet-moslims over bekeerlingen.

Grote en kleine media over liminaliteit

In zowel de grote als de kleine media komt het bekeringsproces, ofwel de liminele fase, aan bod. In de documentaires van de grote media wordt meer aandacht besteed aan het moment van de *shahada* in de liminele fase. Zo wordt in de grote media getoond hoe een bekering verloopt en het uitspreken van de *shahada* wordt vaker genoemd. Toch komt de geloofsbelijdenis ook regelmatig ter sprake in de kleine media. Daarbij wordt vooral de persoonlijke ervaring van de bekeerling besproken.

Het grootste verschil met betrekking tot liminaliteit is dat de kleine media meer de dagelijkse veranderingen in het leven van de bekeerde moslima's belichten. De grote media richten zich daarentegen vaker op de grote keerpunten in de levens van de bekeerlingen. Zo wordt in de kleine media gesproken over veranderingen in de vrouwen hun denkpatronen en visie op het leven, waar in de grote media wordt gesproken over opvallende uiterlijke veranderingen en het moment waarop de vrouwen moslima werden. Dit kan een gevolg zijn van de verschillende doelgroepen van grote en kleine media, maar het laat zien dat kleine media het persoonlijke meer belicht en de grote media het opvallende meer belicht.

Conclusie

In het theoretisch kader heb ik vier deelvragen gesteld die ik in deze conclusie kort zal beantwoorden aan de hand van mijn onderzoeksresultaten. De deelvraag met betrekking tot authenticiteit is: *Hoe verhoudt authenticiteit zich tot de bekering naar de islam in de bekeringsverhalen van Nederlandse moslima's?*

De bekering is bij de meeste bekeerde moslima's een keerpunt geweest. Na de islam, zo vertellen de meeste vrouwen, hebben zij innerlijke rust en de waarheid gevonden. De bekeerde moslima's beschouwen de veranderingen na hun bekering als positief. De vrouwen hebben bijvoorbeeld een verandering doorgemaakt wat betreft culturele rollen. Waar zij voorheen alleen de Nederlandse culturele rollen vervulden, combineren zij nu de Nederlandse cultuur met de moslimcultuur. Kiezen voor één van de twee culturen zou afbreuk doen aan de authenticiteit van de bekeerde moslima's, want het authenticiteitgevoel van bekeerde moslima's komt deels voort uit de combinatie van Nederlanderschap en moslim zijn.

Het tweede hoofdstuk beantwoordt de vraag: *Hoe ervaren de bekeerde moslima's de reacties van niet-moslims op de bekering tot islam?* Het antwoord bestaat uit twee delen, namelijk: de reacties die de bekeerlingen krijgen en de gevolgen die deze reacties hebben.

De reacties van niet-moslims zijn wisselend. De bekeerde vrouwen geven aan zowel positieve als negatieve reacties te krijgen. De overheersend negatieve en afkeurende reacties zijn volgens de moslima's zelf vaak gebaseerd op vooroordelen en onjuiste opvattingen over de islam die zijn ontstaan door de media. De islam komt zowel nationaal als internationaal regelmatig op een negatieve manier in het nieuws door bijvoorbeeld terroristische aanslagen en stereotypering van moslims.

Het wij-zij-denken is volgens Ghorashi een gevolg van de *culturalist*, *deficit* en *new realism* manier van denken in de Nederlandse samenleving. Uit de interviews en documentaires heb ik geconcludeerd dat het wij-zij-denken problematisch blijft en dat de moslima's op dit moment een tegengeluid laten horen ten opzichte van het wij-zij-denken. Voor niet-moslims kan bekering tot de islam zorgen voor verwarring, waardoor zij de bekeerlingen beschouwen als Marokkaans. De meeste bekeerde vrouwen vinden dit grappig, maar het kan als gevolg hebben dat een proces van *Othering* plaatsvindt.

In het laatste hoofdstuk, over liminaliteit, wordt de volgende vraag beantwoord: *Bevindt een bekeerde moslima zich (tijdens de bekering of voor altijd) in het stadium van liminaliteit?* Het antwoord bestaat uit drie delen. Ten eerste heb ik getoetst of liminaliteit een bruikbare theorie is voor de analyse van bekeerde moslima's. Ten tweede keek ik naar het idee van chronische liminaliteit en ten slotte laat ik zien dat taligheid een grote rol speelt in de liminele fase.

Ik ben van mening dat het idee over liminaliteit van groot nut is voor een verdere analyse van de bekeringsverhalen. De liminele fase en het moment van bekeren is een periode waarin een grote beslissing wordt gemaakt. In deze periode wordt gezocht naar de juiste keuze. De islam wordt onderzocht en de geïnterviewde vrouwen nemen stappen om hun leven aan te passen aan de islam. De vrouwen ervaren zowel symbolische als uiterlijke veranderingen, zo gaan zij bijvoorbeeld bedekkende kleding en een hoofddoek dragen. De duur van de liminele fase en het proces voorafgaand aan de bekering verschilt per persoon, terwijl het ritueel van de bekering wel bij alle vrouwen dezelfde regels volgt.

Sociale, uiterlijke en innerlijke liminaliteit komt samen in de bekeerde moslima's. Uit de interviews concludeer ik dat de moslima's niet in een chronische fase van liminaliteit verkeren, want zij geven zelf aan dat zij na de bekering direct worden opgenomen in de moslimgemeenschap. Het idee dat de vrouwen in een chronische staat van liminaliteit verkeren, lijkt gebaseerd te zijn op een vooroordeel.

Tot slot ben ik tot de conclusie gekomen dat taligheid een grote rol speelt gedurende de liminele fase. Literatuur en taal zijn van belang tijdens de kennismaking met de islam. Het is bijvoorbeeld van belang dat de bekeerling weet wat de shahada betekent, daarom wordt naast de Arabische geloofsbelijdenis ook de Nederlandse vertaling uitgesproken. Taligheid blijft een belangrijke rol spelen in het leven van de bekeerling. Zo worden de gebeden uitgesproken in het Arabisch.

Grote en kleine media

Deze scriptie heeft betrekking tot twee soorten media: grote en kleinere, social media. Srebreny-Mohammedi (1994) maakte een onderscheid tussen grote en kleine media. Echter, dit onderscheid is veranderd sinds de komst van het internet en van social media. Hoewel dit populaire media zijn, hebben zij een ander bereik dan de documentaires die op de publieke omroepen zijn uitgezonden. Het publiek dat gebruikmaakt van het internet is waarschijnlijk specifiek op zoek naar verhalen van bekeerlingen of van moslima's. Een gevolg hiervan is dat de doelgroep van de grote media logischerwijs grotendeels niet-moslim is en de doelgroep van de kleine media grotendeels moslim is of zeer geïnteresseerd is in de islam.

De vraag die ik heb beantwoord, is: *Wat zijn de verschillen en overeenkomsten tussen de benadering van de begrippen authenticiteit, liminaliteit en de reacties van niet-moslims in relatie tot bekeerde moslima's in grote en kleine media?*

In alle documentaires wordt door de moslima's direct of indirect gesproken over authenticiteit, reacties van niet-moslims en liminaliteit. Hoewel de bekeerde vrouwen niet altijd letterlijk spreken over identiteit en authenticiteit, geven de vrouwen wel aan dat hun innerlijk in

positieve zin veranderd is sinds zij de islam leerden kennen. Deze positieve, geestelijke veranderingen, zoals het vinden van rust en de waarheid, komen vooral ter sprake in de interviews van WaaromIslam. In deze interviews wordt in vergelijking minder gesproken over de leerstellingen van de islam. De bekeerde moslima's uit grote media spreken uit dat zij erg gebaat zijn bij de traditionele regels en leerstellingen van de islam, terwijl de geïnterviewden van WaaromIslam zich hier minder duidelijk over uitspreken.

De portrettering van reacties van niet-moslims laat duidelijk een verschil zien tussen grote en kleine, social media. Opvallend is dat de grote media vooral opvallende reacties van onbekenden benadrukken terwijl de kleine media meer aandacht besteden aan de reacties van ouders van de bekeerde moslima's.

In zowel de grote als de kleine media komt het bekeringsproces, ofwel de liminele fase, aan bod. In de documentaires van de grote media wordt meer aandacht besteed aan het moment van de *shahada* in de liminele fase. Zo wordt in de grote media getoond hoe een bekering verloopt en het uitspreken van de *shahada* wordt vaker genoemd. Toch komt de geloofsbelijdenis ook regelmatig ter sprake in de kleinere media. Daarbij wordt vooral de persoonlijke ervaring van de bekeerling besproken.

Daarnaast belichten de kleine, social media meer de dagelijkse veranderingen in het leven van de bekeerde moslima's, waar de grote media zich vaker richten op de grote keerpunten in de levens van de bekeerlingen. Zo wordt in de social media gesproken over veranderingen in de vrouwen hun denkpatronen en visie op het leven, waar in de grote media wordt gesproken over opvallende uiterlijke veranderingen en het moment waarop de vrouwen moslima werden.

Verder onderzoek

In mijn onderzoek ben ik enkele vragen tegengekomen die ik zelf niet heb kunnen beantwoorden. Voor vervolgonderzoek zou het interessant zijn om bijvoorbeeld de geschreven media mee te nemen in onderzoek naar de portrettering van bekeerde moslima's. Zowel op internet (op blogs en fora) als in kranten en tijdschriften wordt ook geschreven over bekeerde moslima's. Deze data heb ik niet meegenomen in mijn onderzoek, maar voor de volledigheid van onderzoek naar bekeringsverhalen zou het wellicht een interessante toevoeging zijn.

Daarnaast zou verder onderzoek kunnen worden gedaan naar de portrettering van bekeerde moslima's in vergelijking met de portrettering van niet-bekeerde moslima's. Worden als moslim geboren moslima's op een verschillende manier benaderd in vergelijking met bekeerde moslima's?

Tot slot zou het interessant zijn om verdiepend onderzoek te doen naar bekeerde moslima's in een intersectioneel licht. Bekeerde moslima's zijn namelijk meer dan gelovigen en vrouwen. Zij zijn bijvoorbeeld ook deelnemers van de samenleving: moeders, vriendinnen, werknemers en werkgevers. Niet alleen bekeerde moslima's zijn bruggenbouwers; in mijn ogen is een onderzoeker ook een bruggenbouwer. Bekeerde moslima's vormen een onderzoeksonderwerp waarbij intersectionaliteit verdieping en nieuwe inzichten kan bieden in de bekeringsverhalen van moslima's. Het is aan de onderzoeker om bruggen te bouwen tussen bekeerde moslima's en verschillende wetenschappelijke disciplines.

Begrippenlijst

DB	Delfts Blauw meets Hijab
EO	Evangelistische Omroep
MP	Mocro-Place
NCRV	Nederlandse Christelijke Radio Vereniging
NIO	Nederlands Islamitische Omroep
NOS	Nederlandse Omroep Stichting
PVDA	Partij van de Arbeid
RNW	Radio Netherlands Worldwide
SPIOR	Stichting Platform Islamitische Organisaties Rijnmond
VPRO	Vrijzinnig Protestantse Radio Omroep
VVD	Volkspartij voor Vrijheid en Democratie
WI	WaaromIslam

Literatuurlijst

- 7 July Bombings: Overview. (n.d.). BBC News. Geraadpleegd: 28 Feb. 2014.
<http://news.bbc.co.uk/2/shared/spl/hi/uk/o>
- 2004: *Theo Van Gogh Vermoord*. N.d. NOS Nieuws. 19 Nov. 2010. Geraadpleegd: 09 Jan. 2014. <<http://nos.nl/video/199948-2004-theo-van-gogh-vermoord.html>>.
- Aupers, Stef (et al). (2003). "'Gewoon Worden Wie Je Bent': Over Authenticiteit En Anti-institutionalisme." *Sociologische Gids* 50.2 (pp. 203-223). Erasmus University Repository. Geraadpleegd: 08 Aug. 2013. <<http://repub.eur.nl/pub/884>>.
- Bowie, Fiona. (2006). *The Anthropology of Religion: An Introduction*. Malden, MA: Blackwell Pub.
- "Bekering Tot De Islam: Dennis Is Nu Abdelkrim." (2010). *Netwerk. De Vijfde Dag*. EO. Geraadpleegd: 13 Sept. 2013. <<http://www.eo.nl/tv/devijfdedag/artikel-detail/bekering-tot-de-islam-dennis-is-nu-abdelkrim/>>.
- Coenen, Bart. (2008). "Moslima's in Beeld: Over Framing En Identiteitsconstructies Van Moslimvrouwen in De Nederlandse Pers." Thesis. Erasmus Universiteit Rotterdam, 2008. *Miramedia*. 20 May 2008. Geraadpleegd: 6 June 2013. <http://www.miramedia.nl/media/files/Moslimas%20in%20Beeld_Bart%20Coenen.pdf>.
- "Documenten En Publicaties." (n.d.). *Rijksoverheid.nl*. Geraadpleegd: 6 Aug. 2013. <<http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties>>.
- Dutton, Yasin. (1999). "Conversion to Islam: The Qur'anic Paradigm." In: Lamb, Christopher, and M. Darrol Bryant. *Religious Conversion: Contemporary Practices and Controversies*. pp. 151-65. London: Cassell.
- Flinn, Frank K. (1999). "Conversion: up from evangelicalism or the pentecostal and charismatic experience." In: Lamb, Christopher, and M. Darrol Bryant. *Religious Conversion: Contemporary Practices and Controversies*. pp. 51-65. London: Cassell
- Fortuyn, Pim. (1997). *Tegen De Islamisering Van Onze Cultuur: Nederlandse Identiteit Als Fundament*. Utrecht: A.W. Bruna.
- Gennep, Arnold van. (1960). *The rites of passage*. Chicago: University of Chicago Press.
- Ghorashi, Halleh. (2003). Ayaan Hirsi Ali: daring or dogmatic? Debates on multiculturalism and emancipation in the Netherlands. *Focaal: European Journal of Anthropology* 42: pp. 163-173

- Ghorashi, Halleh. (2010). "From Absolute Invisibility to Extreme Visibility: Emancipation Trajectory of Migrant Women in the Netherlands." *Feminist Review* 94: pp. 75-92. *Feminist Review*. Geraadpleegd: 08 Nov. 2013. <<http://www.palgrave-journals.com/fr/journal/v94/n1/abs/fr200938a.html>>.
- Hall, Stuart, and Gay Paul Du. (1996). *Questions of Cultural Identity*. London: Sage.
- Herten, Marieke van, and Ferdy Otten. (2007). "Ruim 850 Duizend Islamiëten in Nederland." CBS. Geraadpleegd: 23 Dec. 2013. <<http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/bevolking/publicaties/artikelen/archief/2007/2007-2278-wm.htm>>.
- Scheffer, Paul. "Het Multiculturele Drama." *Dossier Multiculturele Samenleving*. N.p., 29 Jan. 2000. Web. 12 Nov. 2013. <<http://retro.nrc.nl/W2/Lab/Multicultureel/scheffer.html>>.
- "Kabinet Stemt in Met Boerkaverbod - 'wet Met Veel Haken En Ogen'." (2012). *Nrc.nl*. Geraadpleegd: 05 Sept. 2013. <<http://www.nrc.nl/nieuws/2012/01/27/kabinet-stemt-in-met-boerkaverbod/>>.
- Koning, Martijn de. (2008). "Zoeken Naar Een 'zuivere' Islam : Geloofsbeleving En Identiteitsvorming Van Jonge Marokkaans-Nederlandse Moslims." *Hdl.nl*. Geraadpleegd: 18 Sept. 2013. <<http://hdl.handle.net/1871/15828>>.
- Koning, Martijn de. (2009). "Islam Is Islam. Punt Uit?" *Migrantenstudies*. 59-72. Geraadpleegd: 18 Sept. 2013. <<http://www.migrantenstudies.nl/wp-content/uploads/MS-2009-NR1-P59-72.pdf>>.
- Kroes, Nicole. (2013). "Ja, Zuster. Nee, Zuster." *PS Het Parool* [Amsterdam] 22-29.
- Leezenberg, Michiel, and Gerard De Vries. (2001). *Wetenschapsfilosofie Voor Geesteswetenschappen*. Amsterdam: Amsterdam UP.
- Lucassen, Leo. (n.d.). The Problem of Thinking in terms of 'us-and-them' *Universiteit Leiden*. Geraadpleegd: 09 Nov. 2013. <<http://www.mastersinleiden.nl/news/dekramp-van-het-wij-zij-denken>>.
- Mahmood, Saba. (2005). *Politics of Piety*. Princeton: Princeton University Press.
- McLeod, John. (2000). *Beginning Postcolonialism*. Manchester, U.K.: Manchester UP.
- Meyer, Birgit. (2006). "Religious Sensations. Why Media, Aesthetics and Power Matter in the Study of Contemporary Religion." Lecture. *Vu.nl*. Faculteit Der Sociale Wetenschappen. Geraadpleegd: 12 Sept. 2013. <http://www.vu.nl/nl/Images/Oratietekst%20Birgit%20Meyer_tcm9-44560.pdf>.

- Nieuwkerk, Karin Van. (2006). "Gender and Conversion to Islam in the West." Introduction. *Women Embracing Islam: Gender and Conversion in the West*. 1-16. Austin: University of Texas.
- Poole, Elizabeth. (2002). *Reporting Islam: Media Representations of British Muslims*. London: I.B. Tauris.
- "PVV Presenteert Verkiezingsprogramma 2012." (2012). *PVV Presenteert Verkiezingsprogramma 2012*. Geraadpleegd: 8 Nov. 2013. <<http://pvv.nl/index.php/component/content/article/80-12-september-2012/5801-pvv-presenteert-verkiezingsprogramma-2012.html>>.
- Teune, Robert. (2007). "New Muslims on Dutch Grounds: A Study on Religious Transition to Islam by Native Dutch Men." Thesis. Vrije Universiteit, Amsterdam.
- Tilgenkamp, Ella. (2013). "Moslima uit vrije wil." *Plus*: 1.
- Turner, V. W. (2001). *Betwixt and Between: The Liminal Period in Rites De Passage*. In: Lehmann, Arthur C.. *Magic, witchcraft, and religion: an anthropological study of the supernatural* (pp. 46-55). Mountain View, Calif: Mayfield Pub. Co.
- "Wilders Feliciteert Volendamse School Met Hoofddoekjesverbod." (2011). *AD*. Geraadpleegd: 06 Jan. 2014. <<http://www.ad.nl/ad/nl/1012/Nederland/article/detail/2423234/2011/04/04/Wilders-feliciteert-Volendamse-school-met-hoofddoekjesverbod.dhtml>>.
- "Wilders Wil 'kopvoddentaks'" (2009). *TROUW*. Geraadpleegd: 25 Sept. 2013. <<http://www.trouw.nl/tr/nl/4324/Nieuws/article/detail/1166140/2009/09/16/Wilders-wil-kopvoddentaks.dhtml>>.